

Uitgave: de Imkersbond ABTB en de Nederlandse Bijenhoudersvereniging

15-7/8
juli-augustus
2006

bijen

MAA N D B L A D V O O R I M K E R S

Maandblad voor imkers ISSN 0926-3357

Jaargang 15, nummer 7/8, juli augustus 2006

Uitgegeven door de Imkersbond ABTB en de Nederlandse Bijenhoudersvereniging (NBV)

Hoofdredacteur mw. M.L. Boerjan

Redactie O. Bakker, P. Elshout, M.J. van Iersel, mw A. Schoots en T. Thissen.

Vaste medewerkers mw. N. de Jong, D. van Leeuwen, A. Neve, H. Oude Essink en K. Zoet.

Redactiesecretaris mw. M.J.E.M. Canters

Postbus 90, 6720 AB Bennekom Telefoon 0317 422422
Telefax 0317 424180, e-mail redactie@vbbn.nl

Financiële administratie

Spoorlaan 350, 5038 CC Tilburg, telefoon 013-58 36 350
Bankrelatie RABO-bank Tilburg, rekeningnummer
18.52.12.077, (niet voor contributie NBV) ten name van
'Bijen'.

NBV Betaling contributie 2006 Postbankrekening: 84 68 01

'Bijen' verschijnt 11 keer per jaar omstreeks de 15e van de maand (de juli- en augustusnummers worden gecombineerd).
Oplage 7.300

Tarieven voor handelsadvertenties: op aanvraag bij de redactiesecretaris.

Niet-commerciële advertenties in 'Vraag en aanbod':

€ 10, per 20 woorden, elk extra woord € 0,25

Betaling bij opgave.

Alle in 'Bijen' gepubliceerde meningen en inzichten blijven voor rekening van de auteurs. De redactie houdt zich het recht voor de bijdragen in te korten of te redigeren. Overname van artikelen en illustraties alleen met toestemming van de redactie en dan met bronvermelding.

Kopij, opgave en betaling van advertenties moeten uiterlijk zes weken vóór de datum van verschijning aan de redactiesecretaris worden opgestuurd. Tekst bij voorkeur via E-mail insturen. Zo mogelijk met foto's of dia's (niet digitaal). Subverenigingen die een cursus organiseren wordt verzocht hierover beknopte informatie aan de redactiesecretaris te sturen.

Vormgeving en opmaak Grafisch Atelier Wageningen

Druk Drukkerij Modern b.v., Bennekom

Voorplaat kruisdistel, Arjen Neve

Sterfte van volken	H. vd Scheer en M. Simon	187
Plant en bij		
Bijenplant in beeld	Arjen Neve	190
Uit de imkergemeenschap		
Van imker tot imker.....	Ko Zoet	192
Tips voor juli-augustus.....	Marleen Boerjan	194
Imkerervaringen.....	Dick van Leeuwen	195
De lezer schrijft		
Reactie op kunstraat	J.A. Ebbers, Haren	196
Nogmaals oude raat	Peter Elshout	196
Uit de imkergemeenschap		
'Zonder insecten geen leven'.....	Marleen Boerjan	197
De Middenbeemster' markt 2006	Ton Thissen	198
Mijn vrouw is imker.....	Cor Willems	200
Nieuw keuringsreglement voor bijenproducten		201
Bijensterfte en hoe nu verder (3).....	Romé van der Zee	202
De lezer schrijft		
Sterfte bijenvolken	Berthus Padberg	204
Dode volken	Paul van Doremalen	204
Internationaal		
Buitensnippers.....	Astrid Schoots	205
Uit de imkergemeenschap		
Leidse Milieu-Bijenmarkt	Marleen Boerjan	206
Organisaties		
ABTB Bij gepraat (50)		208
NBV Dick Vunderinkfonds		209
	Stimuleren promotie bijenhouderij.....	209
VBBN Verslag ALV VBBN 1 april 2006		210
ZLTO Verslag ALV bond van bijenhouders ZLTO		211
Familieberichten.....		212
Kalender		213
Vraag en aanbod.....		215
Agenda Alegemene Ledenvergadering NBV		216
Foto van de maand	Gerrit de Ruijter	216

Van de redactie

De volle nazomertijd brengt weer wat rust, na de onstuimige groei en bloei van de afgelopen maanden bij zowel planten als bijen. De appels rijpen gestaag, de bijen ordenen hun voorraden. En wij kunnen wat achteroverleunen en kijken naar de enorme stuifmeelvoorraden die binnen gebracht worden. Ik hoop dat ieder een goed bijenjaar heeft gehad, en dat de winterverliezen weer enigszins te boven zijn gekomen!

In dit nummer een eerste aankondiging van een bijzonder festival dat rond de 3e week van september in Wageningen gaat plaatsvinden: 'The City of Insects', vanuit de gedachte dat zonder insecten geen leven op aarde mogelijk is. De hele stad zal in het teken staan van insecten, het wordt een originele en zinvolle happening. De eerste ALV van de NBV (zie achterpagina) wordt op 23 september gehouden. Na de vergadering is er gelegenheid de 'The City of Insects' te bezoeken.

En weer staan twee bijenmarkten in het zonnetje: Midden-Beemster en Leiden. De redactie beleeft veel plezier aan de bezoeken en uitwisseling. Mooi werk wordt er verricht, goed voor mens en bij.

Astrid Schoots

Sterfte van volken bedreigt het voortbestaan van de bijenhouderij

Henk van der Scheer en Marcel Simon

In het hele land zijn dit voorjaar weer geluiden te horen over extra veel sterfte van bijenvolken in de afgelopen winter. Daarnaast zijn veel volken verzwakt. De oorzaken kunnen velerlei zijn en dikwijls een combinatie van factoren. (Winter)sterfte lijkt een toenemend probleem te worden in heel Europa. Het probleem valt samen met de verspreiding van de varroamijt en de daarmee secundair optredende infecties, alsmede de afname van drachtbronnen o.a. door intensivering van de landbouw. Die sterfte van veel volken doet menig imker zich afvragen of hij zijn hobby nog zal voortzetten. Die abnormale sterfte zal ook potentiële imkers doen afzien van het gaan houden van bijen. Beide aspecten vormen een bedreiging voor het voortbestaan van de imkerij. Toch blijven deskundigen optimistisch. Volgens hen kan er zonder veel problemen prima worden geïmkerd, als de varroamijten maar goed worden bestreden en de hygiëne in acht wordt genomen. Met dat laatste wordt bedoeld dat oude raten uit den boze zijn. Een volk moet veel kunnen (uit)bouwen.

In diverse landen zijn over een aantal jaren enquêtes gehouden naar aanleiding van (winter)sterfte, met name na de winter 2002/2003. Toen bedroegen de verliezen aan volken in midden Europa gemiddeld ruim 25% en in ons land ongeveer 17,5%. Overigens is niet duidelijk wat in "normale" jaren de verliezen zijn. Schattingen lopen uiteen van 10-20%.

De resultaten en conclusies van die enquêtes komen veelal overeen en de meest opvallende punten daaruit zijn de volgende. Ernstige verliezen (meer dan 50% van de volken) zitten steeds bij een relatief kleine groep imkers. In de enquêtes kon statistisch geen invloed van het ras op de mate van wintersterfte worden vastgesteld. Wel is het opvallend dat de resultaten van de meeste enquêtes in dezelfde richting wijzen: Buckfastvolken overleven gemiddeld wat beter dan Carnicavolken en volken met bastaardbijen vertonen de meeste sterfte. Overigens hoeft dat helemaal geen aanwijzing te zijn voor een raseigenschap. Het kan net zo goed betekenen dat Buckfastimkers wat 'beter' imkeren dan Carnica-imkers en dat die op hun beurt weer wat beter imkeren dan imkers met bastaardbijen.

187

Dode bijen op de kastbodem en ramen bespikkeld met poep. Volk overleefde de winter niet als gevolg van Nosema.

Foto's: H. vd Scheer

Een tijdige bestrijding van varroamijten (liefst al in juli-augustus) met een effectief middel bleek de wintersterfte te beperken. Imkers die veel sterfte rapporteerden hadden vaak de varroamijten niet of onvoldoende (te laat in de zomer of met Apistan) bestreden. In veel gevallen blijkt de mijt namelijk resistent tegen Apistan.

Onderzoek

Nosema-ziekte

Dit voorjaar duiden de eerste aanwijzingen op een verhoogd voorkomen van de *Nosema*-ziekte. In sommige kasten is nogal wat op de raten gepeopt door de bijen. Die *Nosema*-ziekte wordt veroorzaakt door de ééncellige, sporenvormende darmparasiet *Nosema apis* en/of *Nosema ceranae*.

188

Laatstgenoemde is al langer bekend van *Apis cerana*, de Aziatische honingbij, maar wordt sinds 2005 ook gevonden in volken van onze honingbijen, aldus Ritter (8). Zo zou de sterk toenemende sterfte van volken in Spanje in de laatste drie jaren volgens onderzoekers aldaar wel eens verband kunnen houden met de aanwezigheid van *Nosema ceranae*. In 2005 is deze parasiet ook in volken in Duitsland gevonden. In hoeverre deze soort virulenter is dan de bij ons bekende *Nosema apis*, is onbekend. Ook is niet bekend of deze parasiet misschien al niet veel langer hier aanwezig is.

De besmetting met *Nosema*-ziekte vindt plaats als de bijen met sporen besmet voedsel opnemen of als ze cellen poetsen die met sporen zijn besmet. De parasiet nestelt zich in de cellen van de wand van de middendarm. Die raakt daardoor beschadigd en dat leidt tot problemen met de voedselopname vanuit de darm in het lichaam van de bij. Ook wordt het bepaalde virussen (het Draadvormige Virus en het Bijen Virus X) door de beschadigingen gemakkelijker gemaakt om de darmwand te passeren naar de haemolymphe (bijenbloed). Het gevolg is dat besmette bijen minder lang leven. Bij ernstige aantasting zal het volk daardoor de winter niet overleven of er sterk verzwakt uitkomen.

Varroamijten

Ritter (7) schreef dat vroeger een volk nog niet dood ging als er 20.000 mijten vielen na een behandeling in de zomer met een mijtenbestrijdingsmiddel, maar dat tegenwoordig een volk al om zeep gaat als er hooguit 5.000 mijten in zitten. Hij concludeert dat de omstandigheden kennelijk zijn veranderd. Uit onderzoek in Duitsland blijkt dat varroamijten steeds meer besmet zijn met bijenvirussen, waaronder

het Acute Paralyse Virus en het Verkreukelde Vleugeltjes Virus, en dat ze die overbrengen van de ene bij op de andere met voor bijen desastreuze gevolgen (4, 10). Besmettingsproeven in Denemarken tonen aan dat varroamijten die zijn besmet met het Acute Paralyse Virus, sterfte van tweemaal zoveel bijenlarven veroorzaken als onbesmette varroamijten (1). Zonder de mijten veroorzaakt het genoemde virus niet of nauwelijks schade, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de praktijk in Australië.

In Duitsland neemt de besmetting van bijenvolken en varroamijten met bijenvirussen zo langzamerhand epidemische vormen aan. Aangenomen mag worden dat de situatie in ons land er niet veel van zal afwijken. Veel onderzoekers menen dan ook dat de aanwezigheid van varroamijten en virussen samen in een bijenvolk al snel leidt tot sterfte van larven en uiteindelijk ook tot de sterfte van het volk. De mijten zijn de trigger die het afweersysteem van de bijen verzwakken en daarmee secundaire infecties een goede kans geven. Zo worden ook verschijnselen van Europees Vuilbroed bij door varroamijten veroorzaakte wondjes aangetroffen.

Om te achterhalen wat in concrete gevallen de oorzaak is van de sterfte, is meer nodig dan enquêtes houden. Daarnaast zijn ook analyses nodig van monsters bijen, broed, stuifmeel en de voederkrans op o.a. ziektekiemen, waaronder virussen, en residuen van bestrijdingsmiddelen. In Duitsland (9), Frankrijk (3) en Walonië (2) lopen sinds 2005 monitoring-projecten waarbij enquêtes zijn gekoppeld aan het analyseren van monsters. PPO-Bijen voert overleg met de onderzoekers in Duitsland om aan te sluiten bij het monitoring-project aldaar.

'Plukje' dode, beschimmelde bijen in kast als restant van volk dat de afgelopen winter niet overleefde.

Imidacloprid

Sinds 1994 treedt in Frankrijk sterfte op van veel bijenvolken in gebieden waar zonnebloemen worden geteeld. De Franse imkers verdenken het bestrijdingsmiddel imidacloprid ervan de oorzaak te zijn van de abnormale sterfte. Zaad van o.a. zonnebloemen wordt daarmee voor uitzaai behandeld ('gebeitst') om insectenvraat van de planten tegen te gaan. Het middel wordt systemisch door de plant opgenomen en kan in concentraties van ongeveer 3,5 ppm worden teruggevonden in het stuifmeel en de nectar van planten die gegroeid zijn uit behandeld zaad. Tot nu toe ontbreekt wetenschappelijk bewijs dat die concentratie schadelijk is voor bijen. Desalniettemin blijven de Franse imkers bij hun mening en menen ook imkers in Spanje en Wallonië dat abnormale wintersterfte wel eens het gevolg zou kunnen zijn van imidacloprid. Wel zou door chronische blootstelling van de bijen aan imidacloprid het wankele 'evenwicht' in de vitaliteit van een bijenvolk als gevolg van besmetting met varroamijten en virussen ongunstig kunnen worden beïnvloed (6). Concrete gegevens hierover ontbreken echter.

Voorkomen van (winter)sterfte

Willen we (winter)sterfte zo goed mogelijk voorkomen, dan zullen we zowel de varroamijten moeten bestrijden en de *Nosema*-ziekte moeten voorkomen. Daarmee tomen we ook de verspreiding van de virussen in. Direct bestrijden van virussen zelf gaat namelijk niet, daartegen zijn geen bestrijdingsmiddelen bekend. Varroamijten zijn gedurende het seizoen goed met bijvoorbeeld Bienenwohl te bestrijden (5). Dat bevat een lage dosering oxaalzuur. Ook is er natuurlijk niets mis met een broedloze periode. In dat geval een zwerm (natuur of kunst) meteen behandelen met oxaalzuur (druppelen). Niet gaan wachten tot het einde van het seizoen. Een imker op Tholen die ieder jaar veel nieuwe volken opkweekt voor de verkoop in het volgend voorjaar, meldt dat momenteel al zijn 50 volken nog leven. Dat doet denken aan de vroegere korfimkerij en aan de Rotatiemethode die sinds een paar jaar in het noorden van Duitsland wordt gepropageerd. Elk jaar nieuwe volken opkweken op schone raat en goed behandelen tegen varroamijten om daarmee in het volgend jaar over goede en gezonde productievolken te kunnen beschikken.

Belangrijk is om de varroamijten goed te bestrijden voordat de winterbijen worden gevormd. Daarom zeker ook mierenzuur of thymol-bevattende producten toepassen onmiddellijk na het afnemen van de zomerhoning; dus eind juli/begin augustus. En natuurlijk niet

Groepje dode, beschimmelde bijen op de raat als restant van volk dat de afgelopen winter niet overleefde.

vergeten om in de winter als er geen broed meer is nogmaals te behandelen met oxaalzuur.

Nosema-ziekte kan worden voorkomen, c.q. bestreden, door de volgende maatregelen te nemen. Laat regelmatig nieuwe raten bouwen en verwijder de oude raten. Ontsmet de kasten van zieke volken met 6% sodawater of brandt ze uit, net zoals wordt aanbevolen in geval van een uitbraak van Amerikaans vuilbroed. Ontsmet raten die geen broed bevatten met de damp van ijsazijn. En zeer belangrijk: zorg voor een goede stuifmeeldracht vooral in de nazomer. Is dat niet mogelijk, plaats dan niet te veel bijenvolken binnen een gebied om overbegrazing te voorkomen.

Literatuur

1. Brødsgaard, C.J. et al. in *Apidologie* 31(4): 543-554 (2000).
2. De Roeck, G. in *Maandblad Vlaamse Imkerbond* 91(9): 4 (2005).
3. De Roeck, G. in *Maandblad Vlaamse Imkerbond* 91(9): 20-22 (2005).
4. Genersch, E. in *DBJ* 13(12): 535 (2005).
5. Krösche, E. en R. Krösche in *BIJEN* 14(1): 20-21 (2005)
6. Lefebvre, M. in *Maandblad Vlaamse Imkerbond* 92(3): 19-21 (2006).
7. Ritter, W. in *DBJ* 10(2): 54 (2003).
8. Ritter, W. in *DBJ* 14(3): 110 (2006).
9. Rosenkranz, P. in *DBJ* 14(3): 98-100 (2006).
10. Siede, R. en R. Büchler in *ADIZ* 37(3): 26-28 (2003).

Overblijvende ossentong (*Pentaglottis sempervirens*)

Een bijenplant met in het oog vallende bloemen met hun intense blauwe kleur. Het is een plant die het in de tuin ook heel goed zou doen, maar je treft haar toch niet veel in siertuinen aan.

De Overblijvende ossentong is een lid van de Ruwbladigenfamilie (Boraginaceae) en zij is de enige soort van het geslacht *Pentaglottis*. Het natuurlijk groei-areaal van de plant ligt in het zuidwesten van Europa en wel in Zuid- en West-Frankrijk, Spanje en Portugal. Zij is in ons land een stinzenplant die ook verwilderd voorkomt langs bosranden en in wegbermen.

190

Lange bloeiperiode

De naam zegt het al: deze bijenplant is overblijvend. Zij kan een meter hoog worden en bloeit van april tot in de herfst.

Aan het ondereinde heeft de plant grote eivormige lang gesteelde bladen. Naar boven toe worden ze kleiner, ze zijn daar meer lancetvormig en ongesteeld, soms zwak stengelomvattend. De gehele plant is sterk behaard.

De bloemen staan in korte dubbele schichten, een vorm van de bloeiwijze die we vaak aantreffen bij soorten van de Ruwbladigenfamilie. Een dubbele schicht vormt zich op de volgende wijze. Onder aan de eerste bloem vormen zich aan weerszijden twee zijstengels, aan het eind waarvan zich weer een bloem vormt. Onder deze en de volgende vormt zich telkens één zijstengel met aan het eind weer een bloem. Aan het begin van de bloeiperiode is de gehele schicht als een horlogeveer opgerold. Tijdens de bloei en vrucht-

zetting strekken de zijstengels zich en vormen een rechte lijn.

De violetblauwe bloemkroon bestaat uit een korte buis en een grote vlakke rand, gevormd door vijf langs de rand van de buis staande ronde lobben. Deze bloemvorm heeft ook het Vergeet-mij-nietje (*Myosotis*), van dezelfde familie. De vlakke rand is een geschikte landingsplaats voor bezoekende insecten. In de bloembuis staan aan de bloemopening vijf witte keelschubben. Daartussen staan de korte meeldraden in de bloemkroon ingeplant. Het nectarium bevindt zich onder aan het vruchtbeginsel. Als nu een insect nectar komt halen moet hij met de tong tussen de schubben door. De kans is daarbij groot dat bij het passeren van de geopende helmknoppen stuifmeel aan de tongdelen blijft kleven. Bij het bezoek aan een volgende bloem kan bij het puren van nectar stuifmeel op de stempel worden overgebracht.

Insectenbezoek

Op een warme zonnige dag trof ik in het Heempark in Leiden, waar langs een bosrand een grote groep planten van de Overblijvende ossentong in bloei stond, een druk bezoek van honingbijen aan. Er werd voornamelijk nectar verzameld. Een andere keer was er veel bezoek van hommels en andere wilde bijen. Omdat de bloembuis maar kort is, kunnen ook bijen met een korte tong nectar puren.

Vermeerdering

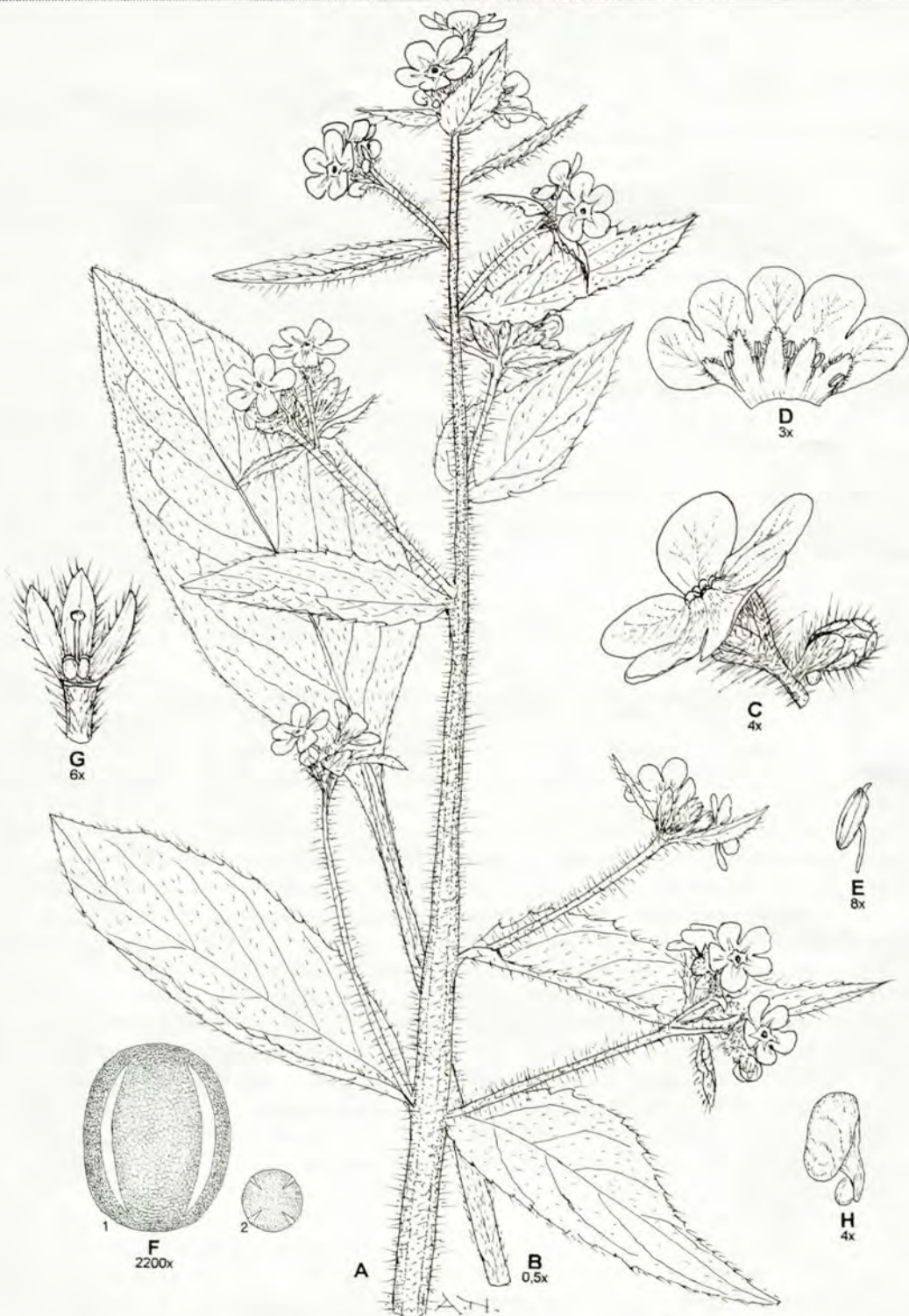
De Overblijvende ossentong laat zich gemakkelijk door zaad vermeerderen. Uit het vruchtbeginsel ontwikkelen zich vier deelvruchten in de vorm van nootjes. Aan een nootje zit een aanhangsel, het zogenaamde mierenbroodje of elaiosoom, dat door mieren als voedsel wordt gebruikt. Mieren slepen de nootjes naar hun nest en zorgen op deze manier voor de verspreiding daarvan.

De plant kan in het voorjaar of in het najaar ook worden vermeerderd door deling van het wortelgestel.

Een nectarhalende bij. Foto: A. Neve

Overblijvende ossentong (*Pentaglottis sempervirens*)

A deel van in bloei staande plant; B blad onder aan de plant; C bloem en bloemknop; D opengeslagen bloemkroon met keelschubben en meeldraden; E meeldraad; F stuifmeelkorrel (stephanocolpaat): 1 equatoriaal, 2 polair; G deel bloemkelk met stamper; H nootje.

Terug van de bijen

De polder op Terschelling is in het voorjaar op z'n mooist. Als het niet te hard waait neem ik na een bezoek aan de bijen het als zodanig aangegeven 'fietspad door de polder' terug naar huis. Zo ook half mei dit jaar. Als gevolg van een lage luchtvochtigheid was er een staalblauwe hemel die prachtig afstak tegen het frisse groen van de weilanden en het geel van duizenden bloeiende paardebloemen. Meeuwen scheerden laag over het gras en veroorzaakten paniek bij de kieviten met kuikens. Met schijnaanvallen werden de meeuwen verjaagd. Even verder deed een grote groep rotganzen zich snaterend te goed aan het jonge gras. Zonder aan de andere kant van de dijk te gaan kijken weet je dan dat het hoog water is of wordt.

Regelmatig kwamen kleine groepjes ganzen over de waddijk aanzeilen en voegden zich bij de grote troep. Het gaf telkens aanleiding tot kleine schermutselingen alsof ze elkaar een plekje betwistten. Het signaal was duidelijk 'ieder voor zich' terwijl ze toch wel degelijk bezig waren met een gezamenlijk project, het voorbereiden van de reis naar Siberië. Daar in het hoge noorden hebben ze een paar maanden de tijd om na aankomst een partner te zoeken, een nest te maken, een gezinnetje te stichten en jongen groot te brengen. Maar misschien is het voorbereidende werk al in de polder gedaan, het scheelt in ieder geval tijd. Is het een geslaagd broedseizoen dan keren de ganzen in oktober terug naar hun vertrouwde overwinteringplek op Terschelling, anders zijn ze medio september al aanwezig. Terwijl ik het ganzengedoe vanaf mijn fiets bekeek vroeg ik me af wie of wat bepaalt wanneer het moment van vertrek is aangebroken. Geven een groep oudere ervaren ganzen het sein? Zo ja, wat beweegt ze daartoe, een lichamelijke conditie wellicht? Gekoppeld aan een bepaalde daglengte? Of zal het een soort trekkoorts zijn, te vergelijken met de zwermkoorts bij onze bijen die zich ook geleidelijk opbouwt. Wat weten we eigenlijk maar weinig. Het is en blijft opmerkelijk, een grote groep kiftende individuen bezig aan een gezamenlijk project.

Een project

Ook de achttien imkers op Terschelling werken sinds kort aan een gezamenlijk project. En ook daar ging er wat gekift aan vooraf. Een stukje voorgeschiedenis. Al heel wat jaren worden er op Terschelling bijen gehouden als hobby en voor het winnen van honing. Terschelling is voor de bijen en imkers een ideaal gebied. In het voorjaar volop wilg langs de wegen en

in het duin, later in het jaar de heide en natuurlijk de lamsoor op de Boschplaat als de belangrijkste nectarleveranciers. In het bijzonder de lamsoor was in het verleden de reden dat diverse imkers van de vaste wal met hun volken op bezoek kwamen. Vaak stonden er meer dan 500 volken. Grootimker Schwieters was altijd van de partij. Na de komst van de varroamijt aan de vaste wal werd een vervoerverbod van bijenvolken naar het eiland aangevraagd en verkregen. Ondanks deze maatregel werd in 1998 de varroamijt in onze volken geconstateerd. Hoe nu verder. De gebruiksbij op Terschelling was een mengelmoes van Carnica's en Italiaanse bijen uit een ver verleden, aangevuld met Buckfastgenen van recentere datum. Als het weer meewerkte was de honingooft overvloedig. Toch bestond bij meerdere imkers het verlangen om kennis te maken met een ander bijenras, bijen wat vaster op de raat en minder steeklustig. Goed voor imker en toerist! Door een paar voortvarende jongere imkers (jong spul van 40+) werd er zelfs gedacht en gesproken om later een koninginenteeltstation in te richten. Daarvoor moet je dan wel weten welk bijenras het meest geschikt is met het eilandklimaat waarbij zacht-aardigheid, poetsgedrag en zwermtraagheid graag geziene eigenschappen waren. De gedachte over een project was geboren.

Het project

De volgende stap was om alle imkers op een lijn te krijgen. Noodzaak was dat ze allemaal een verklaring zouden tekenen waarin werd beloofd om na een vergelijkend onderzoek van een gelijk aantal eilandcarnica en Buckfastvolken met de verkozen bijensoort verder te imkeren. Op Terschelling zou dan sprake zijn van een bepaald ras waarna gestart kon worden met het opzetten van een teeltstation. HET project was geboren, maar de boreling was nog erg kwetsbaar. Na enig onderling gemurmel (denk aan de ganzen) werd

men het met elkaar eens. Elke eilandimker ondertekende een verklaring om met de verkozen bij verder te imkeren. Op welke manier dit wordt gerealiseerd is voor latere zorg. Toen trad er een stroomversnelling op. Subsidie werd aangevraagd in het kader van plattelandsprojecten en verkregen. De gemeente Terschelling verleende ontheffing voor het invoeren van levend bijenmateriaal en toen we zover waren groeide het project uit tot

Ons project

Segeberger kunststofkasten werden gekocht, van de vaste wal opgehaald en vorig jaar zomer begunstigd door goed weer door een aantal leden geleverd. Acht Carnica- en Buckfastvolken werden gekocht en samen met acht eilandvolken ingewinterd op een bijenstand in de bossen van Terschelling west. Onder de bezielen de leiding van een aantal projectleiders wordt vanaf begin april de ontwikkeling van alle volken nauwgezet bijgehouden om later te worden geëvalueerd. ONS PROJECT leeft onder de imkers. Tijdens de vastgestelde inspecties in de middag of avond waren tot nu toe minimaal 13 leden aanwezig. Een ongekende saamhorigheid van een stelsetje individualisten.

Van hobby naar beroep

Na deze eerste kennismaking met het Terschellingse project pakten we de boot en zetten aan de vaste wal koers naar Rijnsburg voor een ander project dat bol staat van de gezamenlijke activiteiten. We brengen een bezoek aan imkerij 'De drie Bijen' die dit jaar tien jaar in bedrijf is. Het verhaal van John en Marijke Driebergen: 'Wij zijn met bijen begonnen bij de Imkervereniging Leiden e.o. Na een start met een volkje zijn we doorgroeid naar meer dan 120 volken. Dat was het begin. In de loop der jaren kwam daarbij een groothandel en een eigen apicultuurlijn met propolis-capsules, koninginnengelei, stuifmeel enz. Van de meeste producten maken we zelf de capsules die worden geleverd aan apothekers, reformwinkels, drogisterijen, particulieren en imkers voor wederverkoop. Uiteraard kunnen de eigen bijen dit allemaal niet opbrengen en worden de nodige producten geïmporteerd. Daarnaast zijn we ook honing- en bestuiving-imkers. De bijen worden daartoe ingezet voor zaadveredeling van diverse gewassen. Onze bijen staan onder andere op het gewas *Crocus lucifera* om meer zaaddozen voor boeketten te krijgen. We reizen veel. Eerst naar de Weerribben in Overijssel voor de wilgen-dracht, vervolgens naar het fruit (appel, peer en kers) en dan naar de Flevopolder voor koolzaad, mosterdzaad, luzerne en phacelia. Ook natuurgebieden als de

zeereep in Wassenaar en Katwijk, de Oostvaardersplassen en Texel staan op ons programma. We hebben ook een vaste plaats op de kinderboerderij te Nieuw Vennep en Cronesteyn, dierenpark Katwijk aan Zee, bijenstand Oegstgeest, Rijnsburg, Noordwijkerhout en Leiden. Educatie staat bij 'De drie bijen' hoog in het vaandel met voorlichting op scholen en voor verenigingen. Men kan ook een bezoek brengen aan onze imkerij in Noordwijkerhout. Daar is een ruimte waar dia's en een videofilm worden vertoond. In de tentoonstellingsruimte is de geschiedenis van de imkerij uitgebeeld en in de slingeruimte laten wij het ontzegelen en slingeren zien. Buiten het gebouw staan allerlei kasten, een bevolkte bankorf, een observatie- en een boomstamvolk. Ook solitaire bijen ontbreken niet. Ons devies is puur natuur. In de zomermaanden zijn we elke dinsdag aanwezig op de toeristenmarkt te Katwijk en op vele andere markten. Onze open dagen in het bedrijf te Noordwijkerhout worden druk bezocht. Al die activiteiten zijn slechts mogelijk dank zij de vele vrijwilligers uit de imkervereniging. Zonder hun medewerking zouden we dit niet kunnen!' Aldus John en Marijke Driebergen in het imkerblad 'De Stertselaar'. Ook dit heeft alle kenmerken van een positief project dat prettig stemt na alle negatieve varroamijtverhalen van de laatste tijd.

Het weer in juli en augustus

Voor het midden van het land gelden over de periode 1971-2000 voor juli en augustus als normaal: uren zonneschijn 196 en 192; neerslag in millimeters 70 en 58 en een maximumtemperatuur van 22,1 en 22,3°C.

Julimaanden					
Jaar	Zon	(uren)	Neerslag	(mm)	Max.temp °C
2001	+		-		N
2002	-		+		N
2003	+	(240)	N		++ (24,5)
2004	N		+	(105)	- (21,6)
2005	-	(163)	+	(116)	N

Augustusmaanden					
Jaar	Zon	(uren)	Neerslag	(mm)	Max.temp °C
2001	N		++	(108)	+ (23,6)
2002	-		++	(120)	+
2003	+		--	(23)	++ (25,2)
2004	N		++	(148)	+ (23,8)
2005	N		+		- (21,1)

Geraadpleegd

Driebergen, John en Marijke, 'Van hobby naar beroep. De Stertselaar, 30(2): 20 (2006)

"Tips voor..." is een praktische rubriek met daarin, in het kort, de werkzaamheden voor de betreffende maand. Het zijn tips voor de beginnend imker en een geheugensteuntjes voor de gevorderde imker.

In de maanden juli en augustus worden de avonden korter en over de temperatuur hebben we meestal niet te klagen. Soms klagen wij over de regen maar dat vinden de bijen helemaal niet erg.

Tip 1: let bij langdurige droogte vooral op de voedselvoorraad in de volken.

Tip 2: voorkom roofpartijen tijdens het bijvoeren.

Drachtverwachting

194 In de maanden juli/augustus kunnen sommige imkers profiteren van de bloeiende phacelia op de door collega-imkers ingezaaide braakliggende akkers. In andere delen van het land zal de distel volop bloeien of zonnebloemen in akkerranden. Op Texel bloeit er volop komkommerkruid (Boragie).

Wat doen de bijen?

De bijenvolken zijn groot en de dracht is schaars. Een volk zal zich ongestoord ontwikkelen als er een voedselvoorraad in de kast aanwezig is. Daarom stuurt een bijenvolk veel meer speurbijen uit om toch nog voedsel te vinden. Het resultaat is dat de bijen elk korreltje suiker in een wijde omgeving vinden. Ze vinden ook elk druppeltje honing dat door de imker in de buurt van de kast gemorst wordt. Roverij wordt snel uitgelokt.

De bijen denken alweer aan de winter, de eerste winterbijen worden nu geboren. Het stuifmeel dat verzameld wordt is bedoeld voor de ontwikkeling van de winterbijen.

Tip 4: Gedrag op de vliegplank: vechtende bijen wijzen op roverij.

Tip 5: Kijk regelmatig op de vliegplank: komt er voldoende stuifmeel binnen.

Wat doet de imker?

Als de honingkamers, vol met zomerhoning, zijn geogst, let de imker op de voedselvoorraad van het bijenvolk. Vijf tot zes kilogram is wel het minimale. Is er na het oogsten van de honing niet genoeg voorraad over, dan onmiddellijk bijvoeren. Als volken heel groot zijn en een grote voedselvoorraad hebben, dan kan het gebeuren dat ze ruimtegebrek voelen en zwermplannen gaan maken.

De imker maakt ook plannen met hoeveel volken hij de winter in wil gaan. Kleine volkjes kunnen verenigd worden.

Imkers die naar de heide willen gaan zetten de volken op één broedbak met een honingkamer er boven. In de honingkamer hangen ramen met een klein strookjes kunststraat voor de oogst van raathoning.

Tip 6: let op de voedselvoorraad, deze kan zo maar op zijn

Tip 7: Let op de stuifmeelvoorraad, hang zonodig een raat met stuifmeel, dat in de diepvries is bewaard, naast het broednest.

Tip 8: Verenig te kleine volken zodat je met grote sterke volken de winter in kan gaan.

Tip 9: Maak een plan voor de varroabestrijding maar begin hiermee meteen na het slingeren van de zomerhoning met bijvoorbeeld mierenzuur of Thymovar.

Tip 10: plaats bij grote volken een lege honingkamer onder de broedbakken. Dit biedt de bijen ruimte om onder de raten te gaan hangen.. Dit voorkomt het maken van zwermplannen

Als de honingslinger in juli draait moet het wintervoer voor de bijen klaarstaan en de varroabestrijding starten. Foto: P. Elshout

Vakantie!

Ieder jaar krijgen vrienden, familie en collega's het verzoek van mij om van hun vakantieadres een potje honing mee te nemen. Het liefst een bijzondere pot met een mooi etiket en natuurlijk met een streekgebonden honingsoort. Dat levert altijd weer leuke reacties op. De meesten komen niet alleen terug met een bijzondere pot of honingsoort, in hun zoektocht komen ze op bijzondere locaties terecht en in contact met enthousiaste imkers. Als ze namelijk vertellen dat ze namens een Nederlandse imker op zoek zijn naar een potje honing, ontstaat er altijd wel een leuk gesprek. Zo werden mijn dochter en haar vriend vorig jaar in de Vogezen uitgenodigd bij een klein imkerbedrijfje. Onder het motto 'dat zal je vader wel bijzonder vinden' kregen zij alles te horen over bijen en bijenhouden! Al houden ze totaal niet van honing, alle soorten moesten worden geproefd. Maar goed, zo heb ik wel honing uit nogal wat Europese landen zoals Frankrijk, Ierland, Griekenland, Duitsland. Er staan er zelfs potten afkomstig uit Brazilië, China, Australië in mijn verzameling. Wist u trouwens dat ze in Griekenland honing verpakken in mooie blikjes?

Schiermonnikoog

Zelf bezoek ik natuurlijk ook altijd een imker of imkerbedrijf tijdens de vakantie. In 2003 en 2004 bezocht ik het bevruchtungsstation Krevrehille, waar ik ook raszuivere Carnicakoninginnen kocht. Mijn gezin vond dat wel een gek idee, een soort souvenir in de vorm van een koningin in een kluisje mee naar huis. Hilariteit op de camping, waar iedereen natuurlijk nog even op bezoek kwam om naar de koningin te kijken. Maar de meest bijzondere ervaring had ik wel in 2002 toen ik op Schiermonnikoog het Carnica-bevruchtungsstation bezocht. De toenmalige stalbeheerder, hij is helaas overleden, nodigde mij uit voor een bezoekje aan de plek waar later de nieuwe bijenstal gebouwd zou worden. Wat aanvankelijk bedoeld was als bezoekje liep uit op een dag druk in de weer zijn met Kirchhainer bevruchtungskastjes want nadat ik had bewezen probleemloos een moergoed volkje te kunnen beoordelen en had geleerd de goed

leggende moeder met de hand uit dat volkje te nemen, werd ik aan het werk gezet. Als dank kreeg ik na afloop een Schiermoertje cadeau.

OB de Kat

OB de Kat schrijft bij de maanden juli en augustus onder andere: *Hopelijk is alles goed gegaan. Indien u er in de afgelopen weken in geslaagd bent al uw voorgenomen imkerhandelingen volgens plan uit te voeren en de bijen zich precies gehouden hebben aan de spelregels die u voor ze bedacht had (waarbij u uiteraard rekening hebt gehouden met hun specifieke 'speelstijl'), dan hoeft u zich in het algemeen over het verdere verloop van het bijenjaar niet meer zoveel zorgen te maken. Maar ja, de bijen hebben zo hun eigen spelregels die lang niet altijd door de imker begrepen worden. Daarom gaan er ondanks onze goede zorgen wel eens dingen mis. Zo kunnen er nog tot in juli, zelfs in augustus zwermen afkomen,*

meestal van kunst- of natuurzwermen met een oude moeder.

Moer met rugnummer

Over misgaan gesproken. In 2004 ben ik gestart met het nummeren van mijn moeren. Op 17 juli in dat jaar haalde ik een bestelde Schiermoer af van het station in Geldermalsen. Bij thuiskomst kreeg ze van mij een groen merkje met het rugnummer 12. Hoewel zo'n moeder natuurlijk al bevrucht is vind ik het wel zo veilig om haar, met een bekertje natte bijen, eerst weer in een

bevruchtungskastje te doen. Als ze eenmaal weer goed aan de leg is verenig ik wel weer. Maar ik schrok behoorlijk toen ik de volgende dag een dode koningin voor dat kastje zag liggen! Ik durfde bijna niet te kijken! Gelukkig bleek het een moeder met rugnummer 6 te zijn. Het volk met moeder 6 had daar een aantal weken terug gestaan. De moeder was toen gesneuveld en ik had haar niet kunnen vinden. Dan is zo'n nummer wel prettig!

Dit jaar gaan we in Gaasterland op vakantie. Waarschijnlijk wordt dat dus een bezoekje aan het bevruchtungsstation Lemmer.

Reactie op kunstraat

Het artikel van dhr. Peter Elshout in BIJEN van januari 2006 'Het vervaardigen van kunstraat voor een hoger doel', kan ik grotendeels onderschrijven.

Als de schrijver echter aangeeft dat de koningin voorkeur heeft voor jonge raat heb ik zo mijn twijfels. Ik weet dat het zo in alle boekjes vermeld wordt, maar mijn waarneming is, dat de koningin kunstraat het liefst mijdt. Als ik een oude raat en een kunstraat (al of niet net uitgebouwd) in het broednest hang, is de oude raat het eerst belegd. Ik ben zo'n veertig jaar imker en houd daar al heel lang rekening mee. Mijn 'Imkervader' hield mij vroeger ook al voor, dat je een zwerm niet op uitsluitend kunstraat moet zetten, maar er een oude raat tussen moet hangen, anders kan ze er zo weer tussenuit gaan. Ik denk dat hetzelfde principe dan een rol speelt. Ik ben benieuwd of ook anderen mijn ervaring delen. Overigens: oude raat, waar geen licht meer door valt wordt ook bij mij zo gauw mogelijk vervangen, daarover geen discussie.

J.A. Ebbers, Haren

196

Nogmaals oude raat

In de reactie van dhr. Ebbers in dit nummer, worden verschillende verschijningsvormen van een raat door elkaar gehaald, naast een verder prima omgang met (oude) raat.

Het verschil tussen een raampje met daarin een vel kunstraat en een uitgebouwd raat is iedereen duidelijk. Minder duidelijk is het verschil tussen een uitgebouwd en onbebroede raat, een bebroede raat en een oude ofwel vele malen bebroede raat. Deze laatste is daar waar het broed heeft gezeten, donkerbruin tot gitzwart gekleurd. Ook het gewicht van zo'n oude, vele malen bebroede raat is afwijkend van een

Gewichtsverandering na bebroeden van 10 cm² raat
(Prof. Ennoch Zander, 1944)

Onbebroede raat ± 8 gram

1 maal bebroed	11,68 gram	10 maal bebroed	52,45 g is 7 maal onbebr. raat
2 maal bebroed	16,21 gram is 2 maal onbebr. raat	20 maal bebroed	97,75 g is 12 maal onbebr. raat
3 maal bebroed	20,74 gram	30 maal bebroed	143,05 g is 18 maal onbebr. raat
4 maal bebroed	25,27 gram		

onbebroede of minder bebroede raat (zie het schema). De onbebroede raat kan een jonge raat zijn maar ook een raat die vele tientallen jaren oud is. In beide gevallen is de raat geel tot bruin/geel en lichtdoorlatend. Neem als voorbeeld een honingkamerraat die alleen dienst heeft gedaan in de honingkamer.

De bijenraat, het meubilair van een bijenvolk

Een zwerm, die door de imker in een kast wordt gedaan, kan op verschillende manieren gehuisvest worden. Gewoon in een lege bak of korf, met raampjes met of zonder kunstraat, met uitgebouwd ramen met daarin jonge raten, bebroede raten of oude vele malen bebroede raten – of een mix van deze mogelijkheden. In een lege bak of in een bak met oude, vele malen bebroede raten zou geen optie mogen zijn, helaas wordt het betreurenswaardig genoeg wel toegepast. Ook de drachtomstandigheden bepalen het verloop van de ontwikkeling van de pas gehuisveste zwerm. Het is belangrijk dat er in een drachtarme periode gevoerd wordt en/of een raat met voer aan het meubilair wordt toegevoegd.

Koninklijke voorkeur?

Of het door de imker toegevoegde meubilair de voorkeur heeft van het bijenvolk of van de daarin aanwezige bevruchte of onbevruchte koningin weten we niet. Het zijn de omstandigheden die bepalen wat het volk en de koningin gaan doen. Bevalt de huisvesting niet of had de zwerm voordat deze in de kast werd geslagen geheel andere plannen, dan is de kans groot dat de zwerm zelfs een dag later nog uittrekt. Zelfs dan zal een oude raat (lees een bebroede raat), zo dhr. Ebbers schrijft niets uitrichten. Blijft de zwerm en heeft deze een leggende koningin, dan zal zeker de uitgebouwd/bebroede raat snel belegd worden. Heeft de moeder eenmaal een broednest, dan is daarmee de vaste woon- en verblijfplaats een feit.

In geval er geen dracht is en de bijen dus niet bouwen is er voor de moeder geen keus. Is er dracht en bouwen de bijen raat uit, dan zal de moeder een oude gitzwarte raat veelal links laten liggen. Zelfs als de 'imker' de bijen in een lege bak slaat en daar bovenop een bak met gitzwarte raat zet zullen de bijen de voorkeur geven aan de lege ruimte (foto 1). Zij zullen bij voldoende dracht in de lege ruimte raten gaan bouwen. Zeker als de lege bak boven de bak met oude raten is geplaatst, heeft deze lege ruimte de voorkeur (zie foto 2).

Bekend is dat een gebruikte en onbewoonde bijenkast, met of zonder jonge bebroede raat, grote aantrekkingskracht heeft op zwermdende bijen. In zo'n

Niet de bak met oude raten maar de lege ruimte eronder heeft de voorkeur. Foto's: P. Elshout

De lege ruimte boven de oude raten heeft de voorkeur.

geval maakt het bijenvolk de keus, in nagenoeg alle andere gevallen bepaalt de imker waarin en onder welke omstandigheden het bijenvolk moet leven.

Bijenleed

De auteur heeft 15 jaar lang getracht de bovenbeschreven onverantwoordelijke 'imker', tevens ongediertebestrijder die zijn verwaarloosde bijenstand gebruikte als stortplaats voor bijenzwermen, door middel van een gerechtelijke procedure veroordeeld te krijgen. Dit bleek uiteindelijk door de gebrekkige omschrijving van dierenleed in de 'Gezondheid en Welzijnswet voor dieren' en een aantal andere redenen niet mogelijk.

De gedropte bijenvolken leefden hooguit twee jaar. Niet door gebrek aan dracht maar door het achterwege blijven van een varroabestrijding en de noodzakelijke verzorging. De stand is na vele jaren bijenleed met medeweten van de gemeente Sittard, de milieupolitie en de landelijke dierenbescherming door de auteur geruimd (zie foto BIJEN 15(3): 67 (2006). In deze (leerzame) periode zijn door hem een 100-tal foto's gemaakt. Een uitgebreide rapportage, geïllustreerd met de nodige foto's is in bezit van de landelijke dierenbescherming.

Peter Elshout, Susteren

bijen

KORTE BERICHTEN

Wageningen 18-24 september City of Insects Entomologie wint Academische Jaarprijs 'Zonder insecten geen leven'

Het team van Entomologie van Wageningen Universiteit onder leiding van prof. Marcel Dicke is de winnaar van de Academische Jaarprijs met een hoofdprijs van 100.000 euro.

Het plan bestaat uit de organisatie van een festival Wageningen - City of Insects, waarin de stad een metamorfose zal ondergaan. De idee er achter is, dat er zonder insecten geen leven op aarde kan bestaan. Tijdens het festival zal het belang van insecten voor de samenleving worden belicht, de honingbij zal niet ontbreken.

Op dit moment is er overleg tussen het hoofdbestuur van de NVB, de afdelingen Wageningen en Bennekom en PPO-Bijen voor het invullen van een programma. Hierover in het septembernummer meer.

Tijdens het festival zal Wageningen UR het insectenonderzoek presenteren. Thema's van het onderzoek zijn bijvoorbeeld hoe insecten communiceren met parfum, schimmels om malariamuggen te bestrijden, planten die insecten als lijfwacht te hulp roepen etc. Tijdens het festival zal er straattoneel zijn, insecten in de kunst, workshops, een etalagewedstrijd, een scholenprogramma en veel meer. Kortom alle redenen om na de eerste Algemene Ledenvergadering van de NBV in de middag een bezoek te brengen aan het festival in Wageningen. Meer informatie over het festival is te vinden op www.cityofinsects.wur.nl

Marleen Boerjan

De Middenbeemster bijen-, natuur- en plantenmarkt 2006

198 Ton Thissen

Noordelijker dan Middenbeemster wordt er in Noord-Holland geen bijenmarkt gehouden. Vandaar dat deze overzichtelijke markt zich in de belangstelling van velen mag verheugen. Vanuit Den Helder en Schagen, maar ook vanuit de Zaanstreek en natuurlijk uit het directe Beemsterommeland weet men de voorjaarsbijenmarkt op de oude veemarkt in Middenbeemster te vinden. Het is er gezellig druk tussen de rijen ijzeren stangen waaraan in vroeger dagen het te verhandelen vee gebonden stond. Het geheel wordt overkapt door een paar rijen op dit moment uitlopende lindebomen. Want het is begin mei 2006 en na een heilige ochtend breekt om een uur of half 10 de zon door. Het terras van café 'De Oude Munt' schrikt er bijna van. Zoveel gasten tegelijk was het de afgelopen maanden niet gewend.

Zoals de meeste markten is ook de Middenbeemstermarkt een vrijage aangegaan met diverse natuurverenigingen en plantenkwekers. Een doorsneenatuurliefhebber vindt er dus van alles van zijn gading. Hij hoeft daarvoor niet per se imker te zijn. Natuurlijk is er honing te koop (€3,- per pot van 450 gr.) maar er zijn ook jams en geleien in de aanbieding en vooral veel planten waar de bijen wel en niet op vliegen. Aan de kop van de markt treffen we Jan Buis uit Noordbeemster die een bijenvolk heeft staan (een stikvolle 10-ramer) waarop vermeld staat dat die voor €125,- is verkocht. Hij heeft trouwens ook wintervoer in de verkoop, honingemmers en nog een fraaie observatiekast. Maar liever praat hij, geconfronteerd met iemand uit het oosten van het land, over De Beemster, over het kruisdorp Middenbeemster en de Noordbeemster, de Westbeemster en de Zuidoost-

beemster: 7.200 ha groot en met ongeveer hetzelfde aantal inwoners. En ik kan niet zeggen dat hij staat op te scheppen over zijn regio. Bij het binnenrijden van Middenbeemster al waren ons de vele prachtige alleenstaande panden opgevallen, maar ook als ze niet alleenstaan, valt je mond open van de fraaie geschakelde pandjes, waaronder het Betje Wolff-museum, dat tot de verbeelding spreekt, ook omdat het op zaterdag, jammer genoeg, pas na 14.00 uur open is.

Tegenover Buis z'n handel heeft het Bijenhuis Wageningen flink uitpakkt. Ondanks de aanwezigheid van nogal wat personeel moet Roel ten Klei ook zelf volop aan de bak, hoewel hij het later, op een wat stiller moment niet laten kan zijn sociale contacten met de overige standhouders op zijn manier op te poetsen.

Niet te ontberen liefhebbers

De penningmeester van de Bijenteeltvereniging Beemster en Omstreken ('aangesloten bij de NBV'), Peter Conijn met wie ik telefonisch het een en ander heb voorbesproken, tref ik met zijn zus achter een uitstalling planten aan. Dit is liefhebberij maar hij weet er als medewerker van Enkhuizer Zaden wel het een en ander van.

De heer en mevrouw Eriks uit Zijpe houden zich met vlechtwerk bezig. Zij demonstreert hoe je stoelen mat, hij hoe je naast bijenkorven, zoals de bisschopsmuts ook eendenmanden en vogelhuisjes vlechten kunt.

De vogelwerkgroep Beemster is er met o.a. een mooie torenvalkkast en met een fraai 'boekje' waarin heel veel vogelnamen en met ruimte voor aantekening van de verschillende waarnemingen op diverse plaatsen.

Penningmeester Peter Conijn. Foto's: Mevr. R. Thissen

Ton Thissen op reportage voor BIJEN in gesprek met Piet Muntjewerf.

Landschapsbeheer Noord-Holland wordt vertegenwoordigd door o.a. Loes Stoop. 'Als je nog eens in Castricum bent, wip dan eens binnen in onze infowinkel, Dorpsstraat 72c'.

Natuurlijk ontbreekt het IVN niet. IVN-Waterland van Amsterdam tot Oosthuizen in noordelijke richting en van Volendam tot Purmerend in westelijke richting heeft een dijk van een jaarprogramma 2006 ontwikkeld. Jelle Kampen is de secretaris van de bijenvereniging die momenteel 46 leden telt. Zijn stand etaleert o.a. Vlijtige Liesjes, Geraniums (hangend en staand), Fuchsia's, Ageratum. En hij verkoopt goed, want een diepgaand gesprek is gelet op de stevige handel, niet mogelijk. De plantjes komen van zijn broer Joop Kampen die een zaadteeltbedrijf heeft. Jelle zelf is chemicus en is als zodanig verbonden aan een laboratorium in Amsterdam. 'Als je van een fruitbedrijf afkomstig bent, blijf je daar oog voor hebben: voor de bijen meen ik en de bestuiving'.

Piet Muntjewerf over vroeger

Tot mijn verbazing laat tijdens onze voorbespreking Peter Conijn de naam Muntjewerf vallen. Ondanks mijn bekendheid met het boek Honderd Jaar Imkeren van Wieb Top heb ik Muntjewerf nooit met Middenbeemster verbonden. Maar hij woont er al vijftig jaren en is nog steeds lid van de vereniging. Hij wordt binnenkort 85 maar dat zie je niet aan hem af. En zijn geheugen hapert maar een enkele keer. Dus krijg ik op het terras van 'De Oude Munt' fraaie verhalen te horen. Een greep daaruit. Muntjewerf: 'Toen Van Rappard besloot op te stappen, kondigde hij aan al een opvolger op het oog te hebben. Daar had ik als lid van het hoofdbestuur vragen over: betrof het een imker en was hij lid van een vereniging? Dat bleek niet het geval. Een andere vraag was: waarom niet iemand uit het hoofdbestuur gepolst? Bijvoorbeeld mij. Er

werd gepolst en ik zei: ja. Toen brak er een 'strijd' uit tussen Jan Speelziek en mij. Hij was als militair eerder gepensioneerd dan ik, ambtenaar van het Ministerie van Landbouw. Hij had als 'Jan van de Veluwe' veel aanhang in Oost-Nederland en werd tenslotte tot opvolger van Van Rappart gekozen. Hij was voorzitter van 1978 t/m 1986. Daarna was ik aan de beurt: van 1987 t/m 1992. Ik moest met twee problemen in die periode afrekenen. Het eerste was: de afdeling Handel werkte steeds met verlies. Na een zorgvuldige analyse van het probleem en met de aanstelling van Roel ten Klei als bedrijfsleider werd dat euvel uit de weg geruimd. Het tweede probleem betrof het gezeur tijdens de Algemene Vergaderingen. Van Rappard had daar – de regent en de debater spelend – geen last van gehad. Die moest, zoals hijzelf zei, zo nu en dan eens tegen de korf schoppen om wat respons te krijgen. Maar na hem werden de gemiste kansen ingehaald. Door de verschillende afdelingen in groepen/kringen onder te brengen heb ik het rumoer wat kunnen kanaliseren en aldus weten te verminderen.'

Er komt op dat terras nog van alles ter sprake. Dat de Beemsterbijenmarkt in eerste instantie in Purmerend plaatsvond. Daar was een fruit- en groenteveiling. En daar troffen imkers en telers elkaar en werden afspraken gemaakt voor de fruitbestuiving. Dat hij (Piet Muntjewerf) al jaren geleden gestreden had voor de fusie. Maar dat dat alleen lukte m.b.t. het blad BIJEN, waarin hij vooral in Kees Roelen een compagnon vond. Dat het straks in 2012 vierhonderd jaar geleden is dat Leeghwater De Beemster drooglegde. Dat de bekende en vrijzinnige 18^e eeuwse schrijfster Betje Bekker werd uitgehuwelijkt aan de dertig jaar oudere predikant Adriaan Wolff, de eerste dominee van De Beemster. Op de pastorie wierp zij zich op de studie van de letteren en de theologie. Dat ... nou ja zo gaat dat op een terras op 6 mei in Middenbeemster als de zon schijnt.

Ontzegelen

Het voorjaar liet te wensen over, maar dat werd door de zomer ruimschoots goedge maakt. Het gevolg was dat mijn vrouw na het eerste slingeren van de raten 35 kilo kon gaan inpotten en bij de tweede keer de honderd kilo werd overschreden. Dat was iets te veel om alleen op te knappen en wie o wie is er op dat soort momenten de 'Jan met de Veel te Korte Achternaam'? Juist! Gezeten aan de hoek van de tafel op een tot dijhoogte opgeschroefde pianokruk moest er ontzegeld gaan worden met een soort uit de kluiten gewassen kam die mij sterk deed denken aan de ouderwetse luizenkam. Begin jaren vijftig werd ons

200

uit dertien leden bestaande gezin geplaagd door hordes luizen die nagenoeg onuitroeibaar leken. Elke ochtend voor het ontbijt werd er een krant op de tafel uitgespreid waarboven wij met gebogen hoofd plaats moesten nemen waarna Moe de vervaarlijk glimmende vlooiengkam ter hand nam en zij de scherpe punten razendsnel door de toen nog weelderige haardossen joeg. Erna volgde een enorm getik, wat veel weg had van een hagelbui die met windkracht tien de ruiten bewerkte. Enorme aantallen luizen vielen op de krant die direct werden geëlimineerd met de duimnagel van Pa en enkele gretige broers en zusters, waardoor de krant veranderde in een tapijt van zwarte letters door-drenkt met verse bloedspatten. Toen begreep ik waar het woord 'bloedverwanten' vandaan kwam. Alle kinderen ondergingen deze behandeling dagelijks, omdat luizen zich razendsnel kunnen voortplanten. Door Pa en Moe werd deze plaag als een soort schande ervaren, want we mochten er met vriendjes absoluut niet over spreken. Goed, met een gelijksoortige kam stak ik nu rechts van het raam in de honing en liet het monster geleidelijk naar links glijden zonder deze te bewegen. Aanvankelijk lukte dat niet best met als gevolg dat ik met de kam regelmatig uitschoot en de vlijmscherpe punten met een vaart in mijn linkerpols verdwenen, een hele serie kleine gaatjes achterlatend. Geconcentreerde straaltjes bloed spoten van links naar rechts over de bak waarin de waszegeltjes lagen te glimmen. Mijn vrouw vond dit een vreselijke aanblik en wond daar geen doekjes om, maar een verbandje. Daarna verliep het procédé naar wens en golfde ik met de kam langzaam met het patroon, dat de bijen hadden bepaald, mee. Het resultaat was een kambrede, 30 centimeter lange slappe dekseltjesreep, die als een geplette paling in de bak zakte. Onze eigen slinger bleef in de schuur,

omdat daar slechts drie ramen in kunnen en dat ding met de hand bediend moet worden. Dat zou betekenen dat we voor dit aantal ramen zo'n twee weken continu zouden moeten slingeren! Een geleende gemotoriseerde slinger bood uitkomst. Twaalf ramen kon dat ding behappen en het motortje deed het werk! Fantastisch! Ik was als een kind zo blij dat ik het slingeren niet zelf, maar door deze wondermachine kon laten doen. Toen mijn vrouw even later de huissleutel niet kon vinden en ik moest toegeven deze het laatst te hebben gebruikt, had ze in dit geval gelijk toen ze me verweet: 'jij laat ook álles slingeren!'

advertentie

IMKERSHOP
'HET
BIJENHUIS'

Een imker met verstand
wordt bij Het Bijenhuis vaste klant

Voor snelle bestelservice

tel 0317 422 733

fax 0317 424 180

e-mail bijenhuis@vbbn.nl

Grintweg 273

6704 AP Wageningen

online winkelen bij www.vbbn.nl

Nieuw keuringsreglement voor bijenproducten beschikbaar

De Nederlandse Commissie voor Bijenproducten

Voor het keuren van bijenproducten op lokale, regionale en landelijke keuringen is er een nieuw keuringsreglement en instructieboek voor keurmeesters samengesteld.

Bijna twee jaar lang heeft de Nederlandse Commissie voor Bijenproducten, bestaande uit: Cees de Bondt, Els Voorbij, Eric Blankert, Eva Schild-Schofaerts, Jaap Kerkvliet, Jasenka van Doren-Petricec, Joop Kamps, Marcel Hallmans en Pierre Sanders hard aan dit handboek gewerkt.

Er is gekozen voor een geheel nieuwe opzet. In de commissie is Joop Kamps met een voorstel gekomen waarmee inzendingen op een objectievere manier gekeurd kunnen worden. Hij heeft zeeën van tijd besteed aan de vormgeving en de toepasbaarheid. Het nieuwe keuringsreglement is er niet alleen voor keurmeesters. Het bevat ook veel noodzakelijke en praktische informatie voor organisatoren van keuringen en imkers.

Het nieuwe keuringsreglement bestaat uit zeven hoofdstukken en een bijlage.

De hoofdstukken 1 t/m 4 behandelen de onderdelen die belangrijk zijn bij het organiseren van een keuring. Hoofdstuk 5 en 6 behandelen respectievelijk de etiketeisen en de inleveringsvoorwaarden. In hoofdstuk 7 staan alle keuringsformulieren (A4-formaat). Op elk keuringsformulier staan de te keuren onderdelen van de desbetreffende klasse met daarbij vaste aftrek- en/of optelpunten.

Door deze nieuwe manier van keuren wordt de objectiviteit vergroot.

In de bijlage zijn allerlei formulieren toegevoegd die bij een keuring nodig zijn.

Het reglement staat als pdf-bestand op een cd-rom. Daarnaast staat er ook een digitale oorkonde (Word-

document) op. Deze kan naar wens aangepast worden. De cd-rom wordt toegestuurd aan alle honingkeurmeesters. Voor overige belangstellenden is de cd voor €2,50 te koop bij het Bijenhuis te Wageningen.

Het nieuwe keuringsreglement is ook te downloaden vanaf www.bijenhouden.nl

Adres: <http://www.bijenhouden.nl>

[/downloads/keuringsreglement.pdf](http://www.bijenhouden.nl/downloads/keuringsreglement.pdf) of op

http://www.bijenhouden.nl/forum/topic.asp?TOPIC_ID=6292

Binnenkort zal dat ook mogelijk zijn vanaf

<http://www.anibijen.nl>

Op dinsdag 13 juni, tijdens de laatste vergadering voor de zomervakantie, namen Eva Schild-Schofaerts, Marcel Hallmans en Jaap Kerkvliet afscheid van de commissie. Jaap Kerkvliet kreeg uit handen van Jos Plaizier het erekorfje uitgereikt. Dit vanwege zijn vele verdiensten voor de VBBN.

De commissie bedankt hen hartelijk voor hun jarenlange inzet en de prettige samenwerking en wenst hen al het goede voor de toekomst.

Voor vragen, opmerkingen en/of suggesties kunt U terecht bij de volgende commissieleden:

Eric Blankert, Steenakker 10, 6691 DN Gendt, 0481-42 31 43, E ericblankert@hotmail.com.
Cees de Bondt, Eikenzoom 7, 6731 BH Otterlo, 0318-59 15 03, E de.bondt@zonnet.nl

Jasenka van Doren, Langeweg 48, 4694 BN Scherpenisse, 0166-66 30 26, E jasenka@dds.nl

Pierre Sanders, Den Ekker 40, 5541 CR Reusel, 0497-64 21 68, E p.jsanders@freeler.nl

Els Voorbij, Vogelenzangseweg 21, 4033 AG Lienden, 0344-60 10 06, E els.voorbij@planet.nl

Joop Kamps, De Kievit 8, 5864 BX Meerlo, 0478-69 26 70, E jh-kamps@hetnet.nl

Uitwintering 2006

Bijensterfte en hoe nu verder (3)

Romée van der Zee

Bij een epidemie, zoals de bijensterfte die zich sinds enige jaren in Nederland voordoet, is het van belang om te volgen waar de sterfte zich voordoet, en met welke snelheid deze zich verspreidt. Met dit inzicht kunnen toekomstprognoses worden opgesteld en waarschuwingen worden afgegeven die verspreiding mogelijk vertragen. Bovendien kan worden waargenomen of eventuele maatregelen om de bijensterfte tegen te gaan in de praktijk werkzaam zijn.

202

Tegen deze achtergrond is door 'Beefriends' een voorjaarsscan uitgevoerd, waarbij de omvang en de geografische spreiding van de volkssterfte in april 2006 onderzocht is, voorzover waargenomen door lokale verenigingen van bijenhouders. Daarbij is tevens de volkssterfte bij imkers die gebruik maakten van een gemeenschappelijke bijenstand, verder genoemd 'standdelers' in beeld gebracht. Door vergelijking met eerdere monitoringprojecten kunnen meerjarentrends worden opgesteld.

Voor dit onderzoek werden de afdelingen waarvan e-mailadressen van bestuursleden bekend waren benaderd. Op deze oproep reageerden 48 afdelingen. Verenigingen (niet individuele imkers) die alsnog gegevens willen inzenden kunnen dat doen door op www.beefriends.org de link 'verenigingen' te volgen. Op deze pagina is tevens een overzicht te vinden van verenigingen die door hun deelname deze scan mogelijk maakten.

Op gelijke wijze werden gegevens van een aantal Vlaamse verenigingen en van enkele beroepsimkers verkregen, maar deze blijven in dit verslag buiten beschouwing. Twee verenigingen vulden de verzamelaarsstaat onvolledig of onjuist in. Ook zij blijven buiten beschouwing. Uiteindelijk bleken de gegevens van 621 imkers bruikbaar voor verwerking.

Omvang van de volkssterfte

In april 2006 bleken van 5182 ingewinterde volken 1348 volken (26%) dood te zijn. Dit betekent, dat de stijgende 'volkssterfte' trend van de afgelopen jaren zich doorzet in omvang en dat het aantal imkers dat ermee geconfronteerd wordt relatief snel toeneemt. Meer hierover is te lezen in (BIJEN 15(5): 142-143 en 15(6): 174-176 (2006), Uitwintering 2006, Bijensterfte en hoe nu verder, door Romée van der Zee.

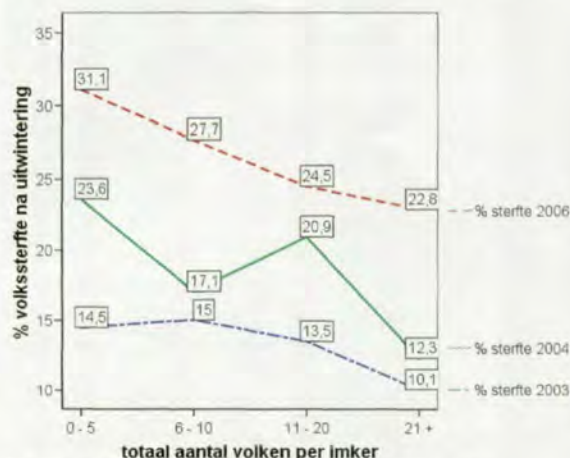
Dit patroon is in overeenstemming met de verspreidingstheorie uit de evolutionaire epidemiologie (Ingemar Fries en Scott Camazine (apologie 32, 2001, 199-214) waarin horizontale verspreiding van een pathogeen (ziekteverwekker) de eerste fase kenmerkt. Onder horizontale overdracht wordt verstaan de overdracht tussen individuen van dezelfde generatie binnen een bijenvolk, of overdracht tussen bijenvolken. Dit is de meest virulente (schadelijke) fase van een pathogeen.

In de voorjaarsscan valt het verband op tussen volkssterfte en het aantal volken per imker. De negatieve correlatie tussen aantal volken/imker en de bijensterfte is significant. Naarmate imkers minder bijenvolken verzorgen ondervinden zij meer bijensterfte. Deze negatieve correlatie zegt overigens nog niets over de oorzaak van de sterfte. In figuur 1 is het verloop, uitgesplitst naar aantallen volken per imker, van de bijensterfte over de afgelopen jaren, 2005 uitgezonderd, weergegeven.

Mogelijke verklaring

In het lopende kastkaartenproject bleek de sterfte bij de kleinere imkerijen eveneens hoger. Zie de website: www.beefriends.org

Voor een verklaring is nader onderzoek noodzakelijk. Wellicht worden zwakke volken in een grotere imkerij eerder geruimd, of verschilt de imkermethodiek. Ervarings- en kennisverschillen tussen grote en kleine imkers kunnen mogelijk een rol spelen. Onderzocht werd verder of imkers die in het verleden

Figuur 1. Bron: Beefriendsproject, voorjaarsscan 2006

met volkssterfte geconfronteerd waren, in april 2006 een hogere sterfte ondervonden dan gemiddeld. Zou dit het geval zijn, dan zou dit de theorie ondersteunen dat een pathogeen zich langere tijd kan handhaven op een stand. Een verband tussen eerdere sterfte en volksverlies in 2006 werd echter niet gevonden.

De sterfte per afdeling

Uit de monitoring 2003 en 2004 kon niet worden afgeleid of de sterfte geconcentreerd was in bepaalde gebieden. Nu gegevens per afdeling verzameld zijn, is het mogelijk de sterfte per afdeling te berekenen en daarmee een indruk te krijgen van de landelijke spreiding. Daarbij moet het voorbehoud worden gemaakt, dat imkers en hun volken naar drachtgebieden reizen en dat er vermoedelijk een toenemende uitwisseling is van moeren en volken binnen Nederland en over de landsgrenzen heen.

Uit figuur 2 blijkt dat de spreiding over het land een normale verdeling nadert. Dat wil zeggen dat de meeste afdelingen een volkssterfte constateren die rond het berekend gemiddelde ligt.

In het kastkaartenproject kunnen de verplaatsingen naar drachtgebieden wel in beeld gebracht worden, zodat in de nabije toekomst een controle mogelijk is op de nu geconstateerde gelijkmatige spreiding.

De sterfte op gemeenschappelijke standen

117 Imkers maakten gebruik van een gemeenschappelijke stand. Aan hen is de vraag voorgelegd of bij de andere imkers op de stand aanzienlijke bijensterfte is opgetreden. Omdat het begrip 'aanzienlijk' verschillend geïnterpreteerd kan worden is het antwoord op deze vraag subjectief.

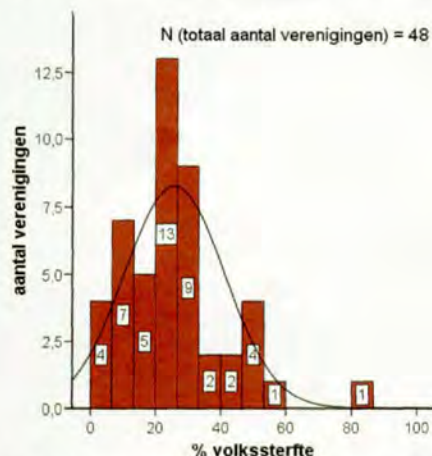
Gedeelde standen zijn interessant omdat het de mogelijkheid opent om te onderzoeken of onmiddellijke

nabijheid van volken invloed heeft op de volkssterfte. De veronderstelling in dit onderzoek was dat door vervliegen van bijen een grotere bijensterfte zou worden aangetroffen bij standdelers als op de gemeenschappelijke stand andere imkers waren getroffen door een aanzienlijke bijensterfte. Deze veronderstelling is bevestigd. In figuur 3 zijn de sterftcijfers per imker weergegeven, waarbij een onderscheid gemaakt is tussen imkers die geen gebruik maken van een gemeenschappelijk stand, standdelers op een stand mét aanzienlijke sterfte, en standdelers op standen zónder aanzienlijke sterfte. Bovendien is een onderverdeling in 4 groepen gemaakt naar aantal verzorgde volken. Het gevonden verband is significant. Staan er op een stand aangetaste volken, dan is er grote kans dat na enige tijd de meeste andere volken geïnfectedeerd zijn en het niet overleven.

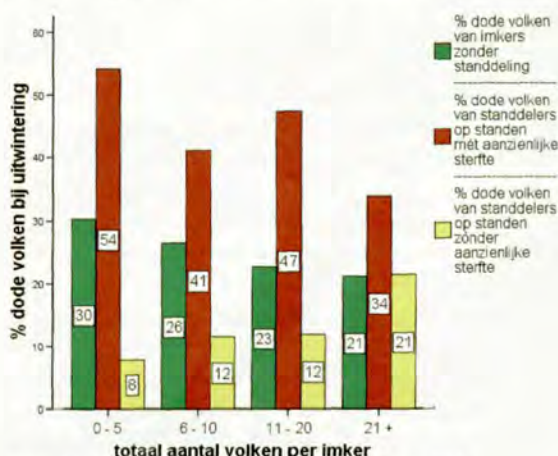
Discussie

Uit dit onderzoek blijkt duidelijk dat de bijensterfte zich voor doet bij grote en kleine imkers, maar bij de laatste aanzienlijk meer. Het is nog niet duidelijk of dit verschil geweten moet worden aan een voor bijen meer belastende imkerpraktijk of aan andere factoren. Zolang de factoren die bepalend zijn voor de huidige epidemie niet bekend zijn blijft het advies om, waar mogelijk, de uitwisseling tussen bijen van verschillende volken te voorkomen.

Dit onderzoek steunt het beeld van een horizontale verspreiding van bijensterfte over het hele land. Gemeenschappelijke standen vertonen een sterftcijfer dat een aanduiding kan zijn van de verdere sterfte-toename de komende jaren bij de overige bijenvolken. Deze toename zal zich waarschijnlijk eerder voordoen bij imkers die gezamenlijk bepaalde drachten benutten, waar grote concentraties bijenvolken staan, zoals

Figuur 2. Bron: Beefriendsproject, voorjaarscan 2006

Figuur 3. Bron: Beefriendsproject, voorjaarscan 2006

de heidedracht.

In dit artikel is sprake van een pathogeen als veroorzaker van de bijensterfte. Waaraan kun je daarbij denken. Van sommige virussen, zoals het DWV (kreukelvleugelvirus), is bekend dat zij virulent geworden zijn. Zij kunnen een bijenvolk infecteren zonder overdracht van varroamijten. Virussen staan bekend om hun hoge mutatiesnelheid. Het is denkbaar dat een variant van een van de bekende virussen verantwoor-

delijk is voor de bijensterfte. Dit zou een verklaring bieden voor het gegeven dat bestrijding van de varroamijt geen vrijwaring geeft voor de optredende bijensterfte.

Referenties

Fries I en Camazine S. (2001). *Apidologie* 32: 199-214
Zee, R. van der (2006). *Bijensterfte* 1. BIJEN 15(5): 142-143
Zee, R. van der (2006). *Bijensterfte* 2. BIJEN 15(6): 174-176

bijen DE LEZER SCHRIJFT

Sterfte bijenvolken

De zomer van 2005 was uitzonderlijk lang, een record, met veel warme dagen tot ver in de herfst. Als amateur-entomoloog ving ik in de eerste week van november nog wilde bijen op composieten op de Kraloër hei. De hei heeft veel honing gegeven; de bijenkasten zaten tot in de onderbak vol. De volken kwamen half september met een zeer klein broednest thuis. Dus weinig jonge bijen. Toen de honing eraf was moesten ze nog winterbijen maken met een klein volk. De winterbijen die toen geboren werden, zijn door de lange warme herfst haalbijen geworden. Onnatuurlijk. Deze bijtjes gingen half-versleten de winter in en een vroege dood tegemoet. Dit is mijn gedachte. Ik ben 64 jaar imker en heb dit nog niet eerder meegemaakt. Een sterfte van één op de 10 of 15 volken is normaal. Dit nu is ongekend. Ik had zes volken ingewinterd. Eén had een stille moerwisseling. Is normaal. De andere vijf kwamen begin april de winter uit met volkjes zo groot als een vuist. Het werd verenigen in plaats van kunstzwermen maken. Volgens mij zijn de mooie herfst en de lange winter in het nadeel van mijn bijen geweest.

Berthus Padberg, Groningen

Dode volken

Berichten over dode bijenvolken zijn er helaas weer volop. Vroeger was de winter voor de imker een tijd van rust, zeker als hij zijn lievelingen genoeg suiker had gevoerd om elke winter aan te kunnen. Tegenwoordig wachten we met angstige spanning of ze nog leven. Als ze leven is de schrik nog niet over, zullen ze het voorjaar wel goed doorkomen? Er is geen duidelijke oorzaak voor deze narigheid aan te geven hoewel we wel vermoeden dat het te maken heeft met wat de imker doet. Onderstaande brief wijst ook in die richting. Graag breng ik die ter kennis van alle imkers.

Vandaag ben ik bij een bevriende imker geweest: alle

volken op één na (een opzetter) dood. In de zomer niet bestreden. Op mijn bijenstand in de stad alles dood. Laat in het jaar bestreden met mierenzuur. Andere collega: bijna alles dood. Bestrijding onbekend.

Verschillen

Omdat we onszelf hierover vragen stellen geef ik hier enkele overwegingen:
Ik heb op mijn stand in mijn woonplaats een steekproef gehouden: alle volken die netjes op tijd zijn behandeld met thijmolie leven, niets mee aan de hand.
Van de groep heivolken: twee leven, de rest dood. (laat behandeld; 1x mierenzuur). Beeld: Aan het nog aanwezige gesloten broed kun je zien dat het grote volken zijn geweest. In het najaar niets aan de hand, suiker vlot opgenomen. Nu: klein kluitje dode bijen op gesloten broed en een hoop dode bijen op de bodem. Ook een aantal met nog nauwelijks bijen in de kast. Bij de volken met bijen op de bodem heeft het virus waarschijnlijk later (in een koude periode?) toegeslagen. Bij de lege kasten hebben de zieke bijen waarschijnlijk nog kans gezien om de kast te verlaten: het virus heeft vroeger toegeslagen.

Mijn hypothetische conclusie is:

1. Waarschijnlijk hetzelfde virus als twee jaar geleden.
2. Dode volken zijn niet, onvoldoende of te laat behandeld.
3. Bij op tijd behandelde volken geen probleem.

Lering voor 2006

1. Meteen na de lindedracht intensief behandelen.
2. Eventueel in 2006 opzetters maken voor de productievolken van 2007 die steeds intensief behandeld worden, bijvoorbeeld met thymolie.
3. Productievolken 2006 in 2007 saneren en intensief behandelen in het voorjaar. Opzetters daarvan maken voor 2008: op nieuwe raat zetten en behandelen.

Paul van Doremalen, Nistelrode

Apitherapie: lucht van bijenvolk inademen

In Oostenrijk, in het stadje Söll in Tirol, bestiert de familie Hüttner sinds generaties een boerenbedrijf met koeien en bijen. Dit welvarende bedrijf trok altijd veel bezoekers, vooral vanwege de bijenproducten. Heinrich Hüttner junior nam de gewoonte van zijn vader over, om het bezoek mee naar de bijenstal te nemen en daar de lucht van zijn volken diep te laten inademen: een heerlijke warme mix van propolis, honing, stuifmeel, was en bijengif. Deze aromatische dampen hebben een goede uitwerking op de luchtwegen en zijn in hoge mate ontstressend. Het ging goed met dit familiebedrijf: er kwam een bijenmuseum bij met gelegenheid voor schoolexcursies, een winkel en... een kuuroord!

In een bijendichte inhalatieruimte staan nu 15 grote volken met het vlieggat naar buiten; binnen is een mooie rustige ruimte met ligstoelen en luchtkapjes die rechtstreeks op de kasten zijn aangesloten.

Van mei tot augustus ontvangt Hüttner mensen die hier twee maal daags een half uur tot een uur weer 'op adem' kunnen komen. Het verhaal vertelt niet hoe de uitgeademde lucht afgevoerd wordt; bijen zijn daar niet zo dol op.

Schweizerische Bienen-Zeitung, januari 2006.

Egyptenaren eerste reizende imkers

In het oude Egypte van 5000 jaar geleden was de bij een goddelijk dier dat een belangrijke plek in de eredienst en cultus innam. Honing werd als geneesmiddel of offergave gebruikt, en was zo kostbaar dat een vaatje evenveel waard was als een rund of ezel. Later gebruikte men de honing ook als zoetmiddel en delicatessen.

Was en propolis werd toegepast bij mummificering van gestorvenen. De was vormde ook de basis voor zalven en geneesmiddelen, en werd gebruikt als boetseerwas, kleurbindmiddel en in cosmetica: zoals het tegenwoordig ook nog gebruikt wordt.

Het is zeer waarschijnlijk dat de Egyptenaren toen ook al reisden met hun volken: op boten en vloten bracht men de bijen bij de bloeiende gewassen in de vruchtbare gebieden langs de Nijl.

Bienenwelt, januari 2006.

Bijen beschermen fruitbomen tegen bacterievuur

Bacterievuur (*Erwinia amylovora*) is een dramatische fruitbomenziekte, die bij beschadiging van de bomen

buiten- snippers

berichten uit de buitenlandse bijenbladen

heel besmettelijke kan zijn. De ziekte komt vooral voor bij peer en appel, en moet niet verward worden met bacteriekanker, een gomproducerende ziekte bij vooral pruimen. Planten die als gastheer van bacterievuur optreden, zoals cotoneaster, worden in de zogenaamde bufferzone's rond boomgaarden dan ook vermeden. In Zwitserland stijgt de druk van de fruittelers om hier tegen Streptomycine toe te laten, een antibioticum dat in de omringende landen -tijdelijk en beperkt- wél is toegelaten. Maar vanuit de Zwitserse visie op voedingskwaliteit is dit een doodlopende weg, die als een boemerang terug zal slaan via verminderd consumentvertrouwen, residuen in het voedsel en resistentie van de bacterie.

In Nieuw Zeeland en Amerika zijn veelbelovende proeven gedaan met een biologisch bestrijdingsmiddel 'Biopro', op basis van de bacterie *Bacillus subtilis*, die voor bijen onschadelijk is, maar op 'subtiële wijze' het bacterievuur bestrijdt. Het is een poederig middel dat door stuifmeel gemengd aan de bijen wordt aangeboden, die het vervolgens in hun pelsvachtje opnemen en op de fruitbloesem verspreiden. In Zwitserland wordt dit nog niet toegepast, maar men hoopt op meer onderzoek en een spoedige gebruikstoestemming, ook om het onzinnige omkappen van waardevolle hoogstamboomgaarden een halt toe te roepen.

Een vergelijkbare biologische bestrijding via hommels en bijen wordt al met succes toegepast bij Botrytis-aantasting bij aardbeien.

Persbericht van Schweizerischen Bienenzüchterverbandes,

www.swissbee.ch

E:info@swissbee.ch

Leidse Milieu-Bijenmarkt naast Hortus

Marleen Boerjan

'Het is altijd mooi weer op de Leidse Milieu- en Bijenmarkt, en dat al 30 jaar', zegt Fred Weber, voorzitter van de afdeling Leiden en omstreken van de Nederlandse Bijenhoudersvereniging. 'Het is dan ook altijd een gezellige markt waar vele Leidenaren graag een bezoekje aan brengen, vooral ook omdat in de Hortus Botanicus, hiernaast de Open Tuindagen worden georganiseerd. '.

Inderdaad, het is een aangenaam genoegen om op deze vroege zaterdagmorgen via de Hortus Botanicus de bijenmarkt te bereiken en dankzij de gele T-shirts

206

Piet Doorschodt (r) als 30 jaar actief op de markt in gesprek met Edwin Winkler-Prins (l), lid van de marktcommissie.

Korflechten krijgt altijd veel aandacht, ook op deze markt
Foto's M. Boerjan.

zijn de leden van de organiserende vereniging gemakkelijk te herkennen. Voordat ik deze leden aanspreek loop ik over de markt om de sfeer te proeven.

De markt

Komende van het station bereik ik de Milieu- en Bijenmarkt bij de Sterrenwacht via een vijver met gigantische karpers, de plantenmarkt en een kleine bijenstand in de Hortus. Direct bij de ingang staat het mooi en professioneel ingerichte kraam van de Werkbij uit Rhenen. Ik sla rechtsaf en wandel langs een hokje met jonge geitjes en een kunstgeit met plastic tepels. Voor kinderen prachtig speelgoed. Verderop een geurend kruidenkraam met vele flesjes etherische olieën die waarschijnlijk niet bedoeld zijn voor de bestrijding van de varroamijt (dia 15). In deze hoek van de markt zijn duidelijk de diverse 'hobbykramen' verzameld, van pottenbakken tot handgemaakte opschrijfboekjes. Ik loop terug langs de zelfgemaakte kleding en beland via John Dribergen en de korflechters op het 'bijenpleintje' onder een gigantische kastanjeboom compleet met een muziekgroep. Het is er druk, veel gezinnen met kinderen kijken er rond en genieten van de poffertjes, kruiden-thee of koffie, alles verzorgd door leden van de Leidse Bijenvereniging.

Voor de imker

Op dit pleintje is ook informatie te vinden over het houden van bijen, maar waar zijn de kramen met

Imkermaterialen zijn nog verkrijgbaar bij het kraam van 't Ielgat.

Kruiden en etherische olieën zijn er ook te vinden

Honingverkoop door de afdeling, een prachtig ingericht kraam

imkermaterialen? Helemaal aan de andere kant van de markt zie ik Bert Pranger van t'lelgat een balgberoker aanprijzen. 'Wat is er zoal veranderd op deze markt, in deze 30 jaar?'. Bert: 'Nou, dat is duidelijk, er is meer nadruk komen te liggen op de milieu-educatie en hobby activiteiten zoals het kantklossen hier tegenover. Daarom nemen we nu, in vergelijking met vroeger, wat meer bijproducten mee en minder imkermaterialen. Tegenwoordig verkopen we meer kunststraat voor kaarsen, dan voor broedkamers. Er komen nog wel imkers hoor, maar 5 jaar geleden stonden we met drie man en nu kunnen we het met z'n tweeën goed aan. De omzet is eentiende van toen. Maar we klagen niet, het is een gezellige markt en het bijpraten met bekende en minder bekende imkers blijft leuk'. Wist u overigens dat 't lelgat' Drents is voor vliegopening in een bijenkorf.

Het verleden

Terug op het plein bij de kastanjeboom zoek ik de leden van de Bijenhoudersvereniging Leiden en omstreken op. Bij het verenigingskraam vind ik het erelid Piet Doorschodt. Hij was er bij toen de markt 30 jaar geleden werd opgericht, samen met Arjen Neve en Theo Wijman brachten ze het kapitaal bijeen om te kunnen starten. De oprichters wilden vooral de niet-imker veel vertellen over de leuke en vooral boeiende aspecten van het bijhouden. 'Ook toen al waren er marktkramen van andere verenigingen, we begonnen met 45 deelnemers, nu staan er 80 kramen. Staatsbosbeheer en het IVN en zelfs de kantklosvereniging was er toen ook al', aldus Piet. In de eerste jaren was de markt vooral een ontmoetingsplaats voor imkers. De imkers kwamen toen vooral voor de materialen (raampjes, honingpotjes) er waren toen nog diverse leveranciers.

Het heden

Over het heden praat ik met Fred Weber, de huidige voorzitter: 'De Milieu- en Bijenmarkt is een begrip in Leiden, het is altijd mooi weer en het is er gezellig. De markt is steeds meer een milieumarkt geworden en als afdeling besteden we daarom veel aandacht aan voorlichting. We hebben 's morgens een honingkeuring en de honing verkopen we zoals je ziet, in onze eigen kraam (dia 18). We zijn streng, ook wat de presentatie betreft. Vanmorgen hebben we zelfs honing af moeten keuren omdat er te veel vervuiling in zat'.

De organisatie van de markt ligt bij de marktcommissie, een groep van actieve leden. De Leidse afdeling is overigens zeer actief. De maandelijkse ledenvergadering wordt door zo'n 30-50, van de in totaal 200, leden bezocht afhankelijk van het thema.

De toekomst

Na 30 jaar bij de Sterrenwacht moet er een nieuwe plek voor de Milieu- en Bijenmarkt worden gezocht. Behalve de Sterrenwacht zelf worden de andere gebouwen van de universiteit vervangen door nieuwe woningen. Maar de voorzitter is niet somber over deze verandering omdat er nu ook een concrete aanleiding is om de huidige routine van de markt eens te bezien en te doorbreken. 'Op de nieuwe plek zouden we bijvoorbeeld de voorlichting over het bijhouden een meer centrale plek kunnen geven. We hebben dit jaar al geprobeerd de activiteiten rond deze kastanjeboom te concentreren maar ik denk dat het nog beter kan.' Ik verlaat de markt met een goed gevoel, volgend jaar is de bekende Leidse Milieu- en Bijenmarkt op een andere plek en ik ben er van overtuigd dat deze actieve afdeling er weer een gezellige markt van maakt die ook voor niet-Leidenaren het bezoeken waard is.

Bij gepraat (50)

Eric Blankert, voorzitter ABTB

Als weekeinde imker heb ik in mijn herinnering weinig jaren meegemaakt dat het in het voorjaar zo grillig is als dit jaar. De noodzaak in de volken te werken is aanwezig echter de temperatuur 14 graden en regen moedigen dit niet aan. Achter de computer dan maar gezeten om u inmiddels voor de vijftigste keer op de hoogte te houden van thans actuele zaken. In het maandblad nr. 5 van de Vlaamse imkerbond juni 2006 las ik het artikel Bijenhouders registreren zich van Frans Daems, verduidelijking bij het Koninklijke besluit 2006. De Belgische bijenhouder moet zich altijd registreren ook als het houden/fokken van bijen een nevenactiviteit is. Hoofddoel van de verplichte registratie is het beheren van melding verplichting bijenziekten. Een niet geregisterde imker ontvangt geen vergoeding bij een uitbraak van Amerikaans vuilbroed. Voorwaarden om als bijenhoudershobbyist te worden beschouwd is: imkeren met maximaal 24 of minder bijenkolonies per 1 april. Een bijenkolonie is een volk dat bestaat uit een koningin met een minimum van 1,5 kg bijen. Een bijenhouder mag zijn geogste bijenproducten rechtstreeks verkopen van maximaal 24 bijenkolonies. De aard van de hoofdactiviteit zal bepalen of betrokkenen moet bijdragen aan de financiering van het FAVV. Geregistreerde imkers ontvangen een gids voor goede imkerpraktijken. De discussie van registratie heeft ook in ons land veel stof doen opwaaien maar heeft nog niet tot een regeling geleid. Op het plan wat de Bedrijfsraad bij de overheid heeft neergelegd m.b.t. AVB, hebben we tot het moment dat ik dit artikel schrijf nog steeds geen reactie mogen ontvangen. Het vorenstaande geeft tenminste de schijn dat ze zaken met de overheid beter hebben kunnen regelen en dat wij ons eens moeten verdiepen in het Belgische model.

In navolging van de publicatie van de verordening 183/2005 van het Europees parlement en Raad van 12/01/2005 betreffende de diervoederhygiëne merkte Jaap Kerkvliet het volgende op: 'Er zijn veel vragen over de registratieverplichting in het kader van de hygiënewetgeving 2006. Vanaf 1 januari 2006 geldt voor levensmiddelen en diervoederbedrijven een registratieplicht'.

Wie; elk bedrijf dat levensmiddelen of diervoeders (inclusief grondstoffen en additieven) produceert, verwerkt, vervoert of verhandelt, moet de vestigingen die onder het bedrijf ressorteren laten registreren.

Wie niet; de registratie plicht geldt niet voor: a. primaire productie voor particulier huishoudelijk gebruik (eigen kippen of groentetuin) b. huishoudelijke bereiding voor privégebruik, c. producenten van primaire land- en tuinbouwproducten die kleine hoeveelheden rechtstreeks leveren aan consument of lokale detailhandel, d. vestigingen die vanwege hun activiteiten een erkenning nodig hebben. Daarnaast zijn er nog een aantal categorieën die om praktische redenen niet worden geregistreerd, a) verzamelcentra

en leerlooierijen die alleen onder de definitie van levensmiddelenbedrijf vallen omdat zij grondstoffen hanteren voor de vervaardiging van gelatine of collageen, b) bedrijven en instellingen die de verkoop van levensmiddelen niet als kerntaak hebben maar wel snoepautomaten, drankautomaten of koffieautomaten hebben opgesteld als extra service voor klanten. Voorwaarde is wel dat het gaat om producten die niet bederfelijk zijn (langer dan drie dagen houdbaar zonder koeling)'.

• Via een publicatie van LNV werd mijn aandacht getrokken op de Particulier Natuurbeheer krant 4. Het project 'Particulier natuurbeheer: kansrijke onderneming' wordt uitgevoerd door Stichting Beheer Natuur en Landelijk gebied (SBNL), Federatie Particulier Grondbezit (FPG), Peterink & Partners, IPC en Alterra in opdracht van het ministerie van Landbouw, Natuur en voedselkwaliteit. www.particulierenatuur.nl In juni 2006 waren er weer op tien plaatsen in het land veld bijeenkomsten bij een agrariër, landgoedeigenaar of particuliere grondeigenaar die de functie van de grond heeft omgezet van landbouw naar natuur en nieuwe natuur heeft ontwikkeld. Wanneer men een inrichtingsplan heeft opgesteld volgt een veldbezoek en afstemming met Dienst Landelijk Gebied (DLG). Een aanvraag voor functieverandering- en inrichtingssubsidie kunt u in regel indienen in de periode november-december. (LNV-loket 0800-2233322, www.hetnlyloket.nl). Een voorbeeld is Landgoed Strootman in Boekelo, dit landgoed is eigendom van mevrouw Barones van Voerst van Lynden uit Boekelo en haar kinderen. In 1993 werd deel genomen aan het proefproject 'Particulier beheer in de Boekelerhoek'. Op een oppervlak van drie hectare heeft zich een prachtig natuurgebied ontwikkeld, waar vele bijzondere planten en diersoorten gedijen. 'Het deelgebied het Achtergat' dat ongeveer 1,5 hectare beslaat, is het meest bijzondere gebied. Hier is sprake van een natte heide en venvegetatie met vele soorten die op de zogeheten Rode lijst met bedreigde en kwetsbare plantensoorten staan. Zo zijn bijvoorbeeld de Draadgentiaan, de blonde Zegge, de Alpenrus, de Pilvaren en het Moerashertshooi waargenomen. Verder kun je diverse soorten vlinders, sprinkhanen en libellen vinden. Wanneer een beheersubsidie is aangevraagd is openstelling van het terrein een plicht. Aan de betreding kunnen voorwaarden worden gesteld. Bij elk natuurdoel horen één of meer subsidiepakketten van Subsidieregeling Natuurbeheer (SN). De pakketkeuze sluit aan bij het ambitieniveau. De pakketten zijn onderverdeeld in basis en pluspakketten. Het basispakket kan het startpunt zijn voor het uiteindelijke natuurdoel: het pluspakket dat een hoger ambitie niveau heeft. Ieder pakket heeft zijn eigen vergoeding. Een voorbeeld basispakket halfnatuurlijk grasland beheersvergoeding/ha €131,32, pluspakket nat soortenrijk grasland €908,56, droog soortenrijk grasland regulier €310,68, droog soortenrijk grasland, bloemrijk €1.000,38. De waardedaling door veranderende functie wordt in één keer gecompenseerd met een uitkering naar taxatie van de marktwaarde. Uitvoerend is Dienst Regelingen (v/h Laser) met het subsidieverzoek, de Dienst Landelijk Gebied zorgt voor de inhoudelijke toets en taxatie. Wilt u meer informatie bel 0343-591593 of voor Gelderland www.groenloket.nl. Een film van 12 minuten op DVD is hiervoor beschikbaar.

Daar op de radio, tijdens de soms lange autoritten die ik voor mijn werk moet maken, veel van hetzelfde is, ben ik begonnen met de luistereditie van Dan Brown 'De Da Vinci code' en nu van Karl von Frisch 'Die Tanzsprache der Bienen originaltonaufnahmen 1953-1962' in de cassettebox van de autoradio te zetten. Door de rustige en markante manier van spreken worden de ontdekkingen die hij heeft gedaan in een tijdperiode geplaatst waarbij een groot respect op het ontrafelen van de geheimen van de natuur op ze plaats is. Is de eerst genoemde serie berust op fictie de twee cd's van Karl von Frisch op jarenlange onderzoek en wetenschap. ISBN 3-932513-56-8, LC 10439, www.suppouse.de.

• Ons jaarlijks bindingsuitje met de leden van de afdelingen zal zo is ons voornemen op 19 augustus worden gehouden. We gaan op bezoek bij imkerij 'Gebroeders van Beek' in Paaslo in de kop van Overijssel. De gebroeders Aalt en Anne van Beek hebben een vrij grote imkerij met ongeveer 100 volken. Ze zijn actief als bestuivingimker, doen aan Carnicateelt en experimenteren met alternatieve bijenkasten. Omdat ik dit idee ook binnen eigen afdeling had gelanceerd als mogelijkheid zal ik dit programma ook op 17 juni doen met mijn afdeling. Volgens de aldus verkregen informatie van Willem Verstijnen werken ze actief aan de ontwikkeling van een soort rietenbijenkast. Ze werken met een kortere raamafstand en naar ik vernam experimenteren ze ook met wasplaten met kleinere cellen. Ze hebben een geheel eigen werkwijze van wasbewerking ontwikkeld en geven daar ook demonstraties in. In de middag na de lunch gaan we naar Kalenberg, een plaatsje 7 kilometer verderop gelegen in de Weerribben. Met fluisterbootjes gaan we het natuurgebied in en Anne van Beek die geboren en getogen is in dat natuurgebied zal ons als gids allerlei wetenswaardigheden vertellen en laten zien in dat gebied. Nadere informatie over programma, de kosten en de wijze van reizen zullen wij nog aan de afdelingssecretariaten toesturen. Opgave aan het secretariaat of Gerard Hollander, 0314-68 33 29.

In een volgende bijdrage zal ik de datum bekend maken van de bijeenkomst voor dracht- en bijengezondheidscoördinatoren in oktober van dit jaar. Rest mij u een prettige vakantie toe te wensen thuis, in binnen- of buitenland. Vergeet u de varroabestrijding niet?

Dick Vunderinkfonds Stimuleren promotie bijenhouderij

Tijdens de Algemene Ledenvergadering van de VBBN, 29 maart 2003, is besloten tot het oprichten van een 'Dick Vunderinkfonds'. Het nettoresultaat van de Floriade 2002 is toen in het Fonds gestort en het Fonds zal worden beheerd door een fondsbestuur, bestaande uit

een vertegenwoordiger van het Floriadecomité en twee Hoofdbestuursleden van de toenmalige VBBN. De doelstelling van het Fonds is gelden te reserveren voor een garantiekapitaal voor een volgende Floriade (2012). De jaarlijkse opbrengsten van deze gelden zullen worden aangewend om een of meerdere stimuleringsubsidies te verstrekken aan een imker of groepen imkers die een plan voor promotie van de bijenhouderij hebben ontwikkeld en voornemens zijn dit uit te voeren.

Daarvoor wordt elk jaar een oproep in BIJEN geplaatst om 'promoting plannen' in te zenden. Deze plannen worden beoordeeld en afhankelijk van de uitslag van deze beoordeling zal een stimuleringssubsidie worden toegezegd. De PR-commissie van de Nederlandse Bijenhoudersvereniging (NBV) vervult bij de beoordeling een adviserende rol. Tijdens de daaropvolgende Algemene Ledenvergadering van de NBV zal de uitslag worden bekend gemaakt.

De Floriade 2002 is een succes geworden, mede doordat een grote groep vrijwilligers, afkomstig uit alle bijenhoudersorganisaties, een enthousiaste bijdrage hebben geleverd. Daarom is voor imkers of groepen imkers, georganiseerd in een van de bijenhoudersorganisaties, deelname open gesteld.

Oproep

Aan imkers wordt gevraagd plannen of voorstellen in te dienen die bij de uitvoering daarvan bijdragen of gaan bijdragen aan de promotie van de bijenhouderij. Bij promotie van de bijenhouderij wordt gedacht aan activiteiten, gericht op een bredere doelgroep dan alleen imkers. De activiteit dient projectmatig te worden opgezet, dat wil zeggen dat de activiteit eindig is. De plannen dienen vóór 1 december 2006 te worden ingeleverd bij het bestuurssecretariaat van de NBV. Het Fondsbestuur zal voor een beoordeling en selectie van de plannen zorg dragen en al dan niet een geldbedrag toekennen voor het uitvoeren van het plan. Indieners van plannen die niet voor subsidiëring in aanmerking komen, zullen een beargumenteerde afwijzing krijgen. Per jaar is er totaal €1.000,- beschikbaar en het Fondsbestuur wil per plan maximaal €500,- toekennen, zodat stimuleringsubsidies voor meerdere plannen mogelijk zijn.

Daarbij geldt dat voor de financiering van elk plan tenminste een gelijk bedrag als de aangevraagde subsidie moet worden gefinancierd uit andere bronnen.

De subsidie wordt toegekend bij de daadwerkelijke uitvoering van het plan. Deze uitvoering dient in 2007 plaats te vinden.

De oproep is gericht aan imkers of groepen imkers. Besturen van plaatselijke afdelingen of van landelijke bijenhoudersorganisaties zijn van deelname uitgesloten. Tijdens de Algemene Ledenvergadering van de NBV, 28 april 2007, zal de uitslag bekend worden gemaakt. Aanvraagformulieren zijn verkrijgbaar bij: Secretariaat van de NBV, Postbus 90, 6720 AB Bennekom, 0317-42 24 22, E: vbbn@vbbn.nl.

Het bestuur van het Dick Vunderinkfonds: Jos Plaizier, voorzitter; Henk Zomerdijk, lid en Huib Koel, lid.

Verslag ALV VBBN 1 april 2006

Gerda Bogaards

Jos Plaizier heet alle afgevaardigden van subverenigingen, groepen, ANI en genodigden welkom op deze ongewone ledenvergadering. In de historie is het nog niet eerder voorgekomen dat het punt 'Fusie in de besluitvorming' op de agenda stond.

De BvB NCB/ZLTO en LLTB hebben zelf hun ledenvergadering en zijn daarom niet vertegenwoordigd. Er wordt een ogenblik stilte in acht genomen voor de ons ontvallen, immers die genoten van hun bijen en zich inzetten voor de bijenteelt. Speciaal herdacht wordt Henk Klok, onze webbeheerder, die begin dit jaar door een verkeersongeval om het leven is gekomen.

- Van 18-23 september zal Wageningen vanuit het Laboratorium voor Entomologie van de universiteit aldaar o.l.v. Prof. Dicke omgedoopt worden tot 'City of Insects'. Wij zijn uitgenodigd deel te nemen. Het hoogtepunt zal liggen op zaterdag 23 september 2006.

- De commissie Onderzoek heeft het HB geadviseerd over de bestemming van de onderzoeksgelden. Het HB heeft dit advies integraal overgenomen.

- Op verzoek van de leden zal de ALV in de toekomst gescheiden balansen van handel en de vereniging gepresenteerd krijgen.

- De Commissie Nazien Boeken vraagt om decharge van de penningmeester. Aldus geschiede met applaus door de leden.

- De begroting is summier gehouden in verband met de fusieplannen.

- Eva Schild heeft haar 1^e ambtsperiode erop zitten. Per acclamatie wordt zij voor een 2^e periode herbenoemd.

Fusie De fusie heeft ons intensief beziggehouden. In december 2005 is een brief naar alle subverenigingssecretariaten gestuurd over de stand van zaken. Deze brief is ook bijgesloten in BIJEN uitgave januari 2006. Het hele land heeft zich ermee bemoeid. Het besluit zal dan ook van invloed zijn op de toekomst van het bijenhouden. Alle stukken staan op onze website en liggen in het Bijenhuis ter inzage. Onze adviseur in dezen: oud-notaris Jaap ten Berge is bereid vragen uit de zaal te beantwoorden. Het stembureau bestaat uit de heren P. Muntjwerf en G. Henseler, beiden oud-bestuurslid. Oud-penningmeester Kees Bos constateert dat de fusiepartners voor de toekomst van de afdeling Handel de financiële risico's uit willen sluiten. Dhr. Bos wijst erop dat dankzij Handel de contributie van de verenigingsleden laag gehouden kon worden. Hij stelt voor dat in de commissie, die de positie van Handel zal onderzoeken, iemand plaats zal nemen die van het reilen en zeilen in de Handel op de hoogte is.

Jos Plaizier zegt toe het nieuwe bestuur dit voorstel voor te leggen.

- Na de schriftelijke stemming leest de voorzitter van het stembureau, dhr. Muntjwerf, de uitslag voor: er zijn 151 stemmen uitgebracht, waarvan 151 voor en 0 tegen. Het tellen van de stemmen is door de notaris gecontroleerd. Dhr. Muntjwerf feliciteert de ledenvergadering met deze uitslag. Vervolgens leest notaris Gips het proces-verbaal voor. De acte wordt ondertekend door Jos Plaizier en Rob Nijman.

- Werner Vorstman ontvangt van de BvB NCB/ZLTO en LLTB een sms'je: dat ook bij hun de fusie is aangenomen. Het nieuws wordt met applaus ontvangen.

- Op verzoek vertelt Jos Plaizier hoeveel leden de nieuwe vereniging ongeveer zal hebben: de VBBN heeft ca 4900 leden, de NCB 1100 en de LLTB 500, de som is ca 6500 leden totaal.

Onderscheidingen Leden die zich onderscheiden door hun activiteiten die het plaatselijk niveau overschrijden kunnen voor een erekorfje in aanmerking komen. Dit jaar worden vier leden onderscheiden:

Henk Klok wordt postuum onderscheiden met het erekorfje. Jos Plaizier zal het erekorfje op een later tijdstip aan zijn weduwe overhandigen. Henk is vanaf begin 2004 webbeheerder geweest. Op het Imkerforum was hij niet meer weg te denken. Hij vertoonde grote inzet, was betrouwbaar en zeer deskundig.

Jaap Kerkvliet is al sinds een jaar of twintig een grote steun voor het bestuur van de VBBN. Door o.a. zijn werkzaamheden bij de Keuringsdienst van Waren brengt hij deskundige adviezen op het gebied van bijenproducten uit. Helaas was Jaap verhinderd de vergadering bij te wonen. Jos Plaizier zal hem het erekorfje overhandigen.

Hans Gerritsen heeft als voorzitter van de subvereniging Rotterdam afscheid genomen. Vanaf 1997 zet Hans zich in voor het bijenteeltonderwijs. Hij organiseerde een studiedag, waarop hij vertegenwoordigers van de AOC-raad, afgevaardigden van het ministerie LNV en onderwijskundigen uit de imkerwereld uitnodigde. Het resultaat van deze studiedag was de commissie Onderwijs die het onderwijs in eigen beheer ontwierp. Hans is betrouwbaar en vooral Rotterdams: niet kwekken maar werken. Jos Plaizier bedankt hem, ook voor de persoonlijke vriendschap.

Rinus Sommeijer heeft Jos Plaizier, toen hij lid werd van het HB, opgevolgd in het bestuur van de subvereniging Utrecht. Rinus heeft jarenlang onderzoek verricht op de Universiteit Utrecht. Hij is deskundig op het gebied van de AVB-bestrijding en in de discussie over de 'concurrentie' tussen honingbijen en wilde bijen. Uit de hele wereld komen enthousiaste belangstellenden naar zijn lab om het onderzoek naar angelloze bijen te volgen. In de organisatie van de Apimondia ontbreekt zijn naam nooit. De subvereniging Utrecht heeft Rinus voorgedragen voor het erekorfje.

De PR-commissie adviseert het Dick Vunderinkcomité, bestaande uit Huib Koel, Henk Zomerdijk en Jos Plaizier. Er waren dit jaar zes aanvragen. Allen krijgen een subsidie. Dit zijn:

Elly en Anne Hollander uit Schalkwijk Ontwikkelen lesprogramma voor kinderen van groep 4

Kring De Baronie, Wim Backx Publieksvoorlichting tere ere van 50-jarig jubileum

Henk Vermeulen, subv. Budel Tweeweg communicatiesysteem in de glaswand bijenhal

Gerrit Freije, Stichting Station voor Carnicateelt Voorlichtingspaneel bij het Carnica Teeltstation op Schiermonnikoog

Harrie Konniger, subv. De Heidebloem, Haaksbergen Voorlichtingsactiviteiten ter ere van 100-jarig jubileum
Louis Vernooij, Wageningen Boekweitteelt als historisch gewas wederom introduceren op de Wageningse Eng.

Bijenhouden.nl Henk Kok: 'Henk Klok heeft veel betekend voor de opbouw van het Imkerforum. Zowel de winkel als de vereniging is goed bereikbaar. Het Imkerforum wordt goed bezocht. De 'Groentjes' zijn tot 1940 ingescand.

In dit jaar hebben 248 personen ingelogd, 844 hebben nooit een bericht geplaatst en er zijn 196 abonnees op de Forumkrant, dagelijks verzorgd door Hans van der Post. Het bestaande redactiestatuut wordt momenteel opnieuw samengesteld. De VBBN is eindverantwoordelijk en draagt alle kosten. De VBBN wijst de webbeheerder aan'. Dat is nu even Henk Kok. Gewenste veranderingen worden eerst besproken met de PR-Commissie.

Maandblad BIJEN Marleen Boerjan: 'Dit is een historische vergadering. De redactie is bezig met de voorbereidingen voor het nieuwe maandblad. Er komt een nieuwe lay-out. De redactie is zeer actief. Arjen Neve heeft in de afgelopen 25 jaar 125 bijenplanten in beeld uitgebracht. Er volgen er nog drie. In 2007 zal van deze rubriek afscheid worden genomen. Marleen zou het op prijs stellen de rubriek van Arjen in boekvorm uit te brengen. Marleen overhandigt Arjen bloemen. Zij roept de leden op de twee pagina's die leegkomen te vullen. Reacties kunnen gericht worden aan de redactie van BIJEN.

Het redactiestatuut wordt herzien in overleg met de NBV. Marleen zou graag de mensen die een prijs uit het Dick Vunderinkfonds hebben gewonnen in het zonnetje zetten. In het nieuwe blad zullen meer foto's komen. De fotogroep zal vrij zelfstandig gaan werken en zal ook een archief bijhouden. Marleen roept mensen op voor de organisatie hiervan.

In de rondvraag vraagt Henk Verver hoe het bestuur denkt te gaan werken in de overgangsfase naar een nieuwe vereniging. Jos Plaizier: 'Misschien kan eind september de 1^e Algemene Ledenvergadering van de NBV plaatsvinden. De communicatie naar de leden zal via BIJEN plaatsvinden.'

bijensterfte die aanzienlijk lijkt te zijn en de afwezigheid van Kees Roelen aan de bestuurstafel. Ook geeft de voorzitter aan het te betreuren dat twee bestuursleden, mevrouw J. van Doren en de heer A. van Doren, afwezig zijn door meningsverschillen aangaande het fusieproces. Omdat de notulen van deze vergadering niet meer goedgekeurd zullen worden op een volgende Algemene Ledenvergadering, wordt de stemming over het besluit betreffende de voorgenomen fusie door een notaris opgenomen in een proces-verbaal. De voorzitter spreekt zijn waardering uit voor de belangeloze en intensieve begeleiding van het fusieproces door notaris Jaap ten Berge. Met een minuut stilte worden de overleden leden herdacht.

Notulen van de ALV van 2 april 2004 Deze notulen worden zonder opmerkingen vastgesteld.

Notulen van de bijzondere ALV te Udenhout van 17 oktober 2005 Naar aanleiding van deze notulen wordt gevraagd of de ABTB wel fair behandeld is en niet in een dwangpositie komt met de oprichting van een nieuw blad. De voorzitter geeft aan dat bij het fusieproces is geprobeerd de samenwerking in stand te houden. VBBN en de Bond van Bijenhouders ZLTO hadden besloten tijdens het fusieproces geen andere organisaties toe te laten. De LLTB is op een bepaald moment toch toegelaten. ANI heeft steeds een helder standpunt ingenomen. De ABTB heeft pas onlangs een besluit genomen om niet mee te gaan in de fusie. Een organisatie wil zich graag verbeteren. In dat kader past de vernieuwing van het maandblad. Er is bij het fusieproces open gecommuniceerd met de andere bonden.

Op een vraag naar het bestaan van de studiedag zegt de voorzitter dat garanderen niet mogelijk is, maar dat het bestuur zijn uiterste best doet om de studiedag te behouden. Op een vraag of er sprake is van een fiscale calamiteit bij de afdeling handel antwoordt Jack van der Dussen dat het nieuwe bestuur ernaar zal streven de afdeling handel te verzelfstandigen. Hij zegt dat het gerucht over problemen met de fiscus onjuist is.

Balans en jaarrekening 2005 Op een vraag naar het grote bedrag dat voor onderscheidingen als voorraad staat genoteerd, antwoordt de voorzitter dat het een momentopname betreft en dat er inmiddels veel van zijn uitgereikt. Op een vraag of het faillissement van honingzemerij het Zuiden is afgewerkt, wordt geantwoord dat de afsluiting daarvan spoedig wordt verwacht. Er is door ons een vordering ingediend van € 700.000,-. Het recht op uitbetaling gaat over op de nieuwe organisatie.

Verslag kascontrole commissie 2005 De controle werd verricht door de verenigingen Deurne, Oisterwijk en Oosterhout. De kascontrole commissie stelt de vergadering voor het bestuur decharge te verlenen voor het gevoerde financiële beleid 2005. De vergadering stemt hiermee in. Voorgesteld wordt geen nieuwe kascontrolecommissie te benoemen, maar de huidige te vragen de laatste controle te doen als per 1 juni het financiële beheer wordt beëindigd. De betrokken verenigingen stemmen daarmee in.

Besluitvorming fusie VBBN, Bond van bijenhouders LLTB en Bond van bijenhouders NCB In tegenwoordigheid van notaris Mr. M.R.M. Tesser, wordt overgegaan tot besluitvorming betreffende de fusie. Alvorens dat te doen wordt een vraag over artikel 12 van de statuten beantwoord.

Verslag ALV bond van bijenhouders ZLTO 1-4-2006

M.J. van Iersel, bestuurslid ZLTO

Opening Voorzitter Aat Rietveld heet allen welkom, speciaal mw. A. Roelen. Dhr. Rietveld wijst op de

Plaatselijke verenigingen kunnen de juridische status behouden die zij nu hebben. Het krijgen van rechtspersoonlijkheid is niet vereist. De statuten die verenigingen nu hebben, hoeven niet veranderd te worden ondanks verouderde benamingen en bepalingen. Voor nieuwe statuten is het nodig met het Hoofdbestuur te overleggen. Het HB zal geen bijdrage leveren aan de kosten van nieuwe statuten.

Aat Rietveld licht toe dat het plan tot fusie over te gaan, is gepubliceerd in het dagblad Trouw, dat de rechtbank nog niet verklaard heeft dat er geen bezwaren zijn gemaakt, hoewel het al wel bekend is. Alle afgevaardigden hebben de presentielijst getekend. Er zijn 45 verenigingen aanwezig met 106 stemmen. Jan Beckman en Kees Roelen vormen het stembureau voor het verwerken van de uitgebrachte stemmen.

De uitslag van de stemming is als volgt: vóór 92, tegen 12, onthouding 1, niet ingeleverd 1. Daarmee is het besluit tot fusie genomen met 86,7% voor. Notaris M. Tesser zegt dat vergadering en stemming op geldige wijze zijn afgehandeld. Van de uitslag wordt proces-verbaal opgemaakt. Het geheel wordt opgenomen in een akte. De akte wordt gedeeltelijk voorgelezen. Geen der aanwezigen wil algehele voorlezing.

SMS-bericht Van de VBBN komt een SMS-bericht binnen dat het fusievoorstel met 100% van de stemmen is aangenomen. Van de LLTB dat het voorstel met 78% van de stemmen is aangenomen.

Mededelingen en ingekomen stukken Medegedeeld wordt dat de bibliotheek €10.121,- bij verkoop heeft opgebracht. Verder dat het uitgereikte boek over bijengezondheid is gemaakt door de ANI en de zuidelijke bonden. Het wordt ook op CD-rom gezet.

Jaarverslag 2005

Het jaarverslag wordt zonder opmerkingen vastgesteld. Naar aanleiding van het verslag is er een vraag over dimethoat. Door gesprekken in de spuitschade commissie is de gebruiksaanwijzing van dit middel gewijzigd. Er komt nog een publicatie in BIJEN over het gesprek met de spuitschadecommissie.

De verenigingen zullen bericht krijgen over een nieuw postadres. Tot die tijd blijft het Spoorlaan 350.

Begroting en contributie 2007 De vergadering gaat ermee akkoord dat er in verband met de fusie geen begroting voor 2007 is opgesteld.

Bestemming van een deel van de huidige reserves De vergadering gaat akkoord met het voorstel van het bestuur om €3.000,- te bestemmen voor het AVB-fonds en €4.858,- voor onderzoek.

Deze bedragen vormen een begin. Het AVB beleid wordt nog verder op poten gezet. Opgemerkt wordt dat er steeds meer beroepsimkers komen die over grotere financiële middelen beschikken dan de hobby imkers. Wordt deze groep nog bij het AVB beleid betrokken?

Verenigingsvoorstellen

Het voorstel van de vereniging Veldhoven wordt door Jan Hartman toegelicht. Hij betreurt het negatieve preadvies van het bestuur. Hij geeft aan met het voorstel voor het erelidmaatschap het belang van de aanwezigheid van vrouwen in de georganiseerde bijenhouderij te willen onderstrepen. Bij stemming met handopsteken krijgt het voorstel van het bestuur om geen erelidmaatschap aan

mevrouw J van Doren toe te kennen, een royale meerderheid. N.a.v. een vraag zegt het bestuur dat de waardering voor Jasenka van Doren ook materieel tot uitdrukking gebracht wordt.

Afscheid Jasenka van Doren

De voorzitter memoreert dat Jasenka in 1999 Marga Jacobs is opgevolgd. Haar werk in de commissie studiedag en bij de voorbereiding en uitvoering van Tuinidee heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan het functioneren van de Bond. Hij spreekt zijn waardering uit voor haar verdere werk in het bestuur.

Afscheid Kees Roelen

Aat Rietveld schetst de loopbaan van Kees als imker, maar vooral van zijn activiteiten gedurende 33 jaar in diverse besturen van bijenhoudersverenigingen. De kwaliteiten van Kees die daarbij opvallen zijn zijn accuraatheid, betrouwbaarheid en het consequent afmaken van een bepaalde taak. Daarbij wordt met name genoemd het werk bij het toewerken naar de fusie. Ook een woord van dank aan mw. Roelen voor de steun die zij Kees heeft gegeven bij al het werk dat hij voor de bond heeft gedaan. Namens de Bond van Bijenhouders NCB biedt Aat Rietveld aan Kees Roelen en zijn vrouw Ad een weekend Heerenveen aan, inclusief een bezoek aan een schaatswedstrijd in het Thialfstadion. Tot besluit plaatst Kees enkele kritische kanttekeningen en geeft aan dat het besluit van de vergadering niet zijn besluit is en dat hij er niet gerust op is. Dit door ervaringen met andere fusies. Kees bedankt iedereen met wie hij heeft samengewerkt.

Rondvraag

De voorzitter meldt dat er een vergadering is op 27 april in Udenhout over de groepen samenstelling in het werkgebied van de Bond. Verenigingen ontvangen hierover nog bericht.

Jan van de Waerdert feliciteert het bestuur namens de ANI en zegt dat deze vereniging sterk zal werken aan verdere samenwerking.

Aat Rietveld sluit de vergadering met een dankwoord aan de leden die het bestuur hebben gesteund bij het uitvoeren van de opdracht om te fuseren met andere organisaties van bijenhouders.

Op 28 april 2006 is onze imker-collega

FRITS MOREL

Plotseling, op 71-jarige leeftijd overleden.

De leden van onze afdeling verliezen hierdoor een zeer gewaardeerd, behulpzaam en kundig imker. Hij was, met een korte onderbreking, ruim vierentwintig jaar lid en was secretaris en voorzitter. Laatstelijk functioneerde hij als scherpzinnig lid van de kascommissie. Voor zijn inzet zijn wij hem veel dank verschuldigd.

Wij wensen zijn echtgenote en zijn kinderen veel sterkte met dit zo onverwachte verlies.

Bestuur en leden
NBV afdeling Epe

Buitengewone Algemene Ledenvergadering vande Nederlandse Bijenhoudersvereniging (NBV) op zaterdag 23 september 2006

De Buitengewone Algemene Ledenvergadering van de NBV wordt gehouden op zaterdag 23 september 2006 in De Reehorst, Bennekomseweg 24 te Ede.

Aanvang 10.00 uur, einde 12.30 uur.

Vanaf 09.30 uur ontvangst met koffie.

Agenda

1. Opening door de voorzitter, dhr. Jos Plaizier
2. Mededelingen en ingekomen stukken
3. Uitreiking prijs aan Rob Warringa uit Pijnacker, de bedenker van de naam Nederlandse Bijenhoudersvereniging (NBV)
4. Presentatie huisstijl NBV
5. Presentatie van het verenigingsblad
6. De samenstelling van commissies en werkgroepen
7. Goedkeuring geven aan het beleidsplan 2007-2012
8. Goedkeuring geven aan de begroting 2007, vaststellen van de contributie en benoeming kascommissie
9. Vaststellen van de datum van de jaarlijkse ALV (zaterdag 28 april 2007)
10. Verzekeringen
11. Voortgang verzelfstandiging van afdeling Handel
12. Rondvraag
13. Sluiting om 12.30 uur.

216

Vanaf 13.00 uur wordt u de mogelijkheid geboden de lunch met koffie/thee te gebruiken in het Bijenhuis te Wageningen. Een lunchpakket à € 2,70 kunt u vóór 20 september telefonisch reserveren 0317-42 24 22, per fax 0317-42 41 80 of via E.vbbn@vbbn.nl

Na de lunch wordt om 14.00 uur het programma voortgezet

Middagprogramma ALV

Thema: Open huis in het Bijenhuis

Het Bijenhuis staat in het teken van de actieweek in Wageningen 'City of Insects'.

Met de trein

De Reehorst ligt op slechts 250 meter afstand van NS-Intercity-station Ede-Wageningen. Plan uw reis naar ons met het OV door enkel de postcode van uw vertrekpunt in te voeren op de Reisleidwijzer (www.9292ov.nl). Vanaf het station loopt u in enkele minuten naar De Reehorst. (loop het perron af en neem uitgang zuidzijde, na ca. 250 meter rechtdoor te lopen treft u De Reehorst aan uw rechterzijde).

Per auto: Vanuit richting Utrecht/Arnhem

Vanaf de A12 (richting Arnhem of Utrecht) neemt u de afslag Ede/Wageningen (afrit 24). Volg Ede en vervolgens de ANWB borden "De Reehorst".

Vanuit richting Den Bosch/Nijmegen

Vanaf de A50 (richting Arnhem) neemt u de A12 richting Utrecht. Vervolgens neemt u de afslag Ede/Wageningen (afrit 24). Volg Ede en vervolgens de ANWB borden "De Reehorst".

Vanuit richting Amersfoort

Vanaf de A1 (richting Barneveld) neemt u de afslag naar de A30, richting Ede. Op de A30 negeert u de afslag Ede. U rijdt de A30 helemaal af en volgt de richting Ede-Zuid. Via knooppunt Maanderbroek komt u op de A12 richting Arnhem. Hier neemt u de eerstvolgende afslag Ede/Wageningen (afrit 24). Volg Ede en vervolgens de ANWB-borden "De Reehorst".

Vanuit richting Zwolle/Apeldoorn

Via de A50 (richting Arnhem) op knooppunt Grijsoord de A12 richting Utrecht volgen. Vervolgens neemt u de afslag Ede/Wageningen (afrit 24). Volg Ede en vervolgens de ANWB borden "De Reehorst".

Binnendoor vanuit Apeldoorn kunt u vanaf de N304 de borden richting Ede volgen. Rij in Ede alsmaar rechtdoor en volg de ANWB borden "De Reehorst". De Reehorst beschikt over een parkeerterrein voor 700 auto's. De kosten bedragen €3,50 per dag.

